

BENCSIK Péter
A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915

A határforgalmi statisztika nyilvánvalóan abban a szervezeti és jogi környezetben értelmezhető amelyben ilyen jellegű statisztikák egyáltalán létrejöttek. Ez az időszak a magyar állam fejlődésében a dualizmus időszakára tehető.¹ Ekkor alakult ki – a polgári magyar állam részeként – a polgári magyar rendvédelmi struktúra,² azon belül pedig a polgári magyar határőrizeti rendszer.³ Ez volt az a keret amely a XIX. század végére, illetve a XX. század elejére lehetővé tette a határforgalmi statisztika létrejöttét. E statisztika sajátos jelleggel bírt a jelentős kivándorlásból, illetve a határátlépés felügyeletének Európa-szerte liberális felfogásából, továbbá az Osztrák-Magyar Monarchia dualisztikus államalakulatából fakadóan. Ugyancsak meghatározó jelentőségű volt a határok pontos kitűzése, a vitás kérdések tisztázása, majd megoldásuk nemzetközi szerződésekbe foglalása.⁴

Az útlevelekre vonatkozó statisztikákat már az 1870-es évek óta gyűjtötte a Központi Statisztikai Hivatal (KSH). A gyűjtés azonban rendszertelenül folyt, ezért 1898-ban a határszéli forgalom részletes statisztikai felmérését rendelte el a belügyminiszter.⁵ Az általam vizsgált korszak alatt természetesen az adatgyűjtés jellege – sőt, rendeleti szabályozása is – többször változott. A statisztikai adatgyűjtés módjáról rendszeresen adtak ki utasításokat az útlevel-kiállító, ill. -ellenőrző hatóságok részére.

Az 1898-as, határszéli forgalomra vonatkozó rendelet egyik célja az addig is folyó statisztikai adatgyűjtés pontosabbá tétele volt. Ez a következőkre terjedt ki: úti igazolványok nélkül belépett magyar állampolgárok jegyzéke; a határról visszautasítottak listája (indoklással); az útlevel tulajdonosával vissza nem tért 20 évnél fiatalabb nők jegyzéke; továbbá évenként külön listák készültek a belépőkről, így pl. a többszöri átlépésre jogosító és a szelvényes igazolványokról, másrészt az ugyanazon évben vissza nem tért személyekről is. Akik nem azon a határállomáson léptek át visszafelé, azoknak a nyilvántartási szelvényeit havonta elküldték az első határátkelésük helyére. A statisztikai hivatalnak az összegyűjtött adatlapokat évente kellett elküldeni.⁶ 1901-ben átalakult a statisztikai adatgyűjtés rendszere: ettől kezdve csak a be- és kilépők honosságát kellett felmérni, ezzel egyszerűsödött a határátkelés procedúrája. Az adatokat viszont már havonként kellett a statisztikai hivatalhoz küldeni.⁷

Az első magyar ki- és visszavándorlási statisztikák lényegében a községi hatóságok által tett jelentésekre alapultak.⁸ A kivándorlási statisztikák gyűjtését szintén 1898-ban rendelték el. Ebben a belügyminiszter elismeri, hogy a kivándorlást okozó bajok orvoslásához a legszükségesebb adatok sem állnak rendelkezésre. Tanácsalanságát mi sem mutatja jobban, mint hogy a rendeletben a helyi hatóságok véleményét kéri ki a szabályozásról. A községeknek jelentést kellett küldeniük a területükről kivándorolt, illetve az oda visszavándorolt személyekről, továbbá az ott letelepedett külhonosokról.⁹

A nemzetközi statisztikák közül a kivándorlási adatok emelkednek ki. A leghasználhatóbbak a német (Bréma, Hamburg) felmérések, mert ezek 1871 óta folyamatosak és egyedül ezek tüntetik fel a kivándorlók célországát is. A többi európai kikötőben 1899 óta volt adatgyűjtés, amely a kivándorlók származási országát mérte csak fel. Az olasz kikötők adatai azonban meglehetősen hiányosnak mondhatók és ez magyar szempontból (főleg a dél-amerikai kivándorlás révén) torzítja az adatokat.¹⁰

Az útlevelekre és a kivándorlásra vonatkozó statisztikai adatok gyűjtése tárgyában új rendelet jelent meg 1904-ben.¹¹ Az útlevel-kiállító hatóságoknak külön listát kellett vezetni az útlevel-nyilvántartásokról, a kivándorlási célból útlevelet nyert egyénekről. Ezeknél külön rovatba kell feljegyezni, mikor vándoroltak ki ténylegesen, s esetleg mikor vándoroltak vissza. A hatóságoknak figyelnie kellett, hogy szándékozik-e valaki útlevel nélkül kivándorolni, az így kivándoroltakról pedig listát vezettek. A külföldről visszavándoroltakról külön statisztikai lapot kellett vezetni. Valamennyi listát havonta küldték el a statisztikai hivatalnak.

1904-ben egy másik rendelet is szabályozta a statisztikai adatok gyűjtését, aminek révén a korábbi rendeletek érvényüket veszítették. Jegyzéket kellett vezetni a határszéli úti igazolványok kiállításáról, valamint a határon útlevelel be- illetve kilépőkről. E nyilvántartásokról havonta kellett külön értesítést küldeni a statisztikai hivatal részére, és kimutatást kellett vezetni az összes ki- illetve belépő személyről is (akár útlevelel, akár más igazolvánnyal lépte át a határt).¹² Ezzel a statisztikai adatgyűjtés két, különböző módon is működött, egyrészt a községi szervek jelentései, másrészt az útlevel-nyilvántartások révén, amit a KSH egyeztetni tudott egymással.¹³

Paradox módon a XX. sz. elejéről (1914-ig) jobb adatokkal rendelkezünk, mint a két világháború közötti korszakból. Az előbbi korszakban, bár általános útlevel-kötelezettség nem volt, részletes adatokat közöltek évente a kiadott útlevelek számáról, az utazásra jogosultak számáról és az útlevel-kötelezettségre kötelezett szerb és román határ tényleges forgalmáról. Ezeket az adatokat részletezve (kia-

dott útlevelek célországai kivándorlás, ill. egyéb utazások szerint; ezen kívül a közölt adatok területi és havi bontásban) is közzétették. Hasonló részletességgel elemzik a kivándorló-forgalmat is (célországok, kiindulási megyék, hónapok, kivándorlók neme és foglalkozása szerint stb.). Hozzá kell tenni azonban, hogy ezen idő alatt sem azonos szempontok szerint jelentek meg az adatok; a fentebb jelzett részletezés nem jelent meg minden évben. A legteljesebb adatsorok 1905–1912 közt jelentek meg.

1914 júliusában az adatszolgáltatás hirtelen teljesen megszűnt, bár az adatgyűjtés természetesen tovább folytatódott.¹⁴ A háborús évek adatait csak évekkel később adták közre, gyakran több évfolyam adatait egy kötetbe vonva. Emiatt a közölt adatok mennyisége nagyon megfogyatkozott. A havonta megjelenő statisztikai kiadványokból is eltűntek az útlevel-statisztikák. „A hadi állapottal járó forgalmi zavarok ugyanis a statisztikai adatok beszolgáltatását nagyon késleltették; az adatok teljessége is sokat szenvedett, egyes adatközlések fontossága pedig csökkent, sőt – mint a kivándorlási és útlevel-statisztikáé a kivándorlási tilalom kibocsátása óta – hosszabb időre egészen jelentéktelenné vált” – áll a KSH értesítésében.¹⁵

Az útlevel-statisztika módszertanilag is meglehetősen nagy problémákba ütközik. Kezdetben nem is lehetett számba venni valamennyi kiadott útlevelet, de a XX. század elején már erre lehetőséget teremtett a legtöbb állam statisztikai téren mutatott fejlődése. A statisztikák értéke attól is függ, milyen az adott ország útleveljoga. Először, ha csak a kivándorlók kapnak útlevelet (ez szinte egész Európában elterjedt gyakorlat volt 1914 előtt), akkor adatok is csak a kivándorlásról keletkeznek. Ha azonban a kivándorlás jó része illegális, mint pl. Magyarországon, akkor még ezek az adatok sem megbízhatóak. Másodsor, ha az útlevelet csak bizonyos országokba kell kiváltani, szintén hiányos statisztikához jutunk. Egyrészt azért, mert az útlevel-mentességet élvező országok esetében semmilyen adat nincs, másrészt azért, mert egy harmadik (útlevel-kötelezettség alá nem eső) országon keresztül utazva az útlevelkényszer is kijátszható. Az eddig említett két eset kombinációját Magyarország testesíti meg leginkább: a kivándorlóknak útlevelre volt szükségük, de ha úgy tettek, mintha csak Ausztriába utaznának, akkor kijátszhatták az előírásokat. Harmadsor, az útlevel-statisztika azon országok esetében lehet teljes körű, amelyek általános útlevel-kötelezettséget vezettek be. Erre viszont csak 1918 után került sor, amikor viszont minden állam így tett, tehát az útlevel-statisztikák elvileg csak azóta lehetnének teljesek. Láttuk viszont, hogy Magyarország esetében ez éppen fordítva van.

Csak a kiadott útlevelek számára nem szabad hagyatkozni, mert nem biztos, hogy minden igénylő utazik is, így az útlevelszám alapján túlzott adatokat kapunk. Ezzel ellentétes hibákat (a valóságnál kisebb értéket) okozhat, hogy egyesek pl. útlevel nélkül vándorolnak ki; továbbá hogy egy útlevellel többször, több személy is utazhat (pl. postán visszaküldött kivándorló-útlevel vagy a családi útlevel használata); illetve hogy léteznek útlevel-pótló okmányok is, amelyek nem szerepelnek az útlevel-statisztikában.¹⁶

Az elméleti problémákat csak súlyosbíthatják az adatok nem megfelelő összegyűjtéséből fakadó, illetve azok feldolgozásának, kiadásának elmaradása esetén keletkező hiányosságok, amelyekre egyaránt vannak példák. Mindezek ellenére a meglévő adatok áttekintése még mindig fontos tanulságokkal szolgálhat.

A kiadott útlevelek száma¹⁷ (I. sz. melléklet)

Az első világháború előtt az útlevelkiadás döntő részét a kivándorlók útiokmányai jelentették. A kivándorló-útlevelek száma általában 2–3-szorosa volt az összes többi célból adott útlevelekének. A nem kivándorlási célú útlevelek száma nagyjából egyenletesen alakult 1914-ig, bár 1913-ig folyamatosan csökkent a számuk elsősorban az 1910–1913 közt eltörölt szerbiai útlevelkényszer és részben a Balkán-háborúk következtében. Ezzel szemben a kivándorló-útlevelek száma szeszélyesen hullámozott ebben a másfél évtizedben. Csúcspontját 1905–1907 közt érte el, amikor (Horvátországgal együtt) évente több mint 200.000 db kivándorló-útlevelet adtak ki. Ezt követően hirtelen, a következő évben harmadára csökkent ez az érték, majd 100.000 db körül stabilizálódott, eltekintve az 1911-es mélyponttól (60.000 db). A szűkebb értelemben vett Magyarországra hasonló tendenciák jellemzőek azzal a megjegyzéssel, hogy közvetlenül a háború előtt Horvátországban már jelentősen csökkent a kiadott kivándorló-útlevelek száma, ezt azonban a növekvő magyarországi mennyiség ellensúlyozta. A kiadott útlevelek célországai (a kivándorlók és a nem kivándorlók egyesített adatai szerint) főleg amerikai államok (azon belül pedig túlnyomórészt az Egyesült Államok¹⁸) és Románia voltak. Az USA aránya különösen akkor emelkedik ki, amikor a kivándorló-útlevelek száma igen magas volt. Az 1914 előtti korszakban kiadott útlevelek fele-kétharmada Amerikába szolt, harmada-negyede pedig Romániába. A statisztika Németországot tünteti fel még külön, de ez az ország már általában 5% alatti részesedéssel bírt a kiadott útlevelek közt. Az egyéb országokba sorolt célországok nagy része a különböző Balkán-

országokat jelenti, amit az országrészek szerinti statisztikai bontás igazol elsősorban. Az egyéb országokba szóló útlevelekből ugyanis Horvátország és Dél-Magyarország részesedik elsősorban.

A még közölt 1915-ös adatok igazolják az útlevel-statisztika fontosságának jelentéktelenné válására hivatkozó, fent idézett KSH-értesítést. A kivándorló-útlevelek száma szinte nullára zuhant, de az egyéb célból kiadottak száma is több, mint 70%-kal csökkent. A célországokat itt már nem részletezik, de valószínűsíthető, hogy a szövetséges Németország és az ekkor még semleges Románia lehetett a kb. 15.000 útlevel-tulajdonos zömének úticélja. Ezt valószínűsíti az utazásra jogosultak számának 1915. évi részletezése is.

Az utazásra jogosultak száma (II. sz. melléklet)

A családi útlevelek léte miatt a kiadott útlevelek és az utazásra jogosultak száma sosem egyezett meg. Természetesen az utóbbi szám a nagyobb, hiszen egy útlevelel többen is utazhattak, egynél több útlevele viszont senkinek nem lehetett. Kezdetben kb. 10%-kal volt több a kiadott útlevelek számánál a jogosultak száma, de ez az arány fokozatosan nőtt, kb. 40%-ra, ami azt mutatja, hogy egyre többen használták ki a családi útlevel nyújtotta lehetőségeket. Országokénti vizsgálatra ezúttal csak a kivándorlók száma esetében van lehetőség, mert a statisztika 1905-től csak ezt közli részletezve, azelőtt azonban valamennyi utazásra jogosult személy célországát részletezi, függetlenül attól, hogy kivándorlásra jogosultól vagy egyéb céllal utazóról van szó. Tehát 1905 előtt meg lehet vizsgálni, hogy Románia vagy Amerika felé használták inkább a családi útlevelet: Románia esetében valamivel több a családi útlevelek aránya, amit elsősorban a nem kivándorlók nagyobb aránya okozott.

Némileg meglepő módon tehát a családi útleveleket inkább a nem kivándorló forgalom használta nagyobb mértékben. Itt a jogosultak száma tartósan másfélszerese volt az útlevelek számának, míg a kivándorlás esetében a lassan emelkedő arány ellenére is csak 25–30% volt a különbség a háborút megelőző néhány évben. Ez azzal magyarázható, hogy a kivándorlók többsége nem azzal a céllal hagyta el az országot, hogy végleg a tengerentúlon maradjon, hanem azért, hogy néhány évi munka után az összegyűjtött pénzzel hazatérjen. (Sokan valóban vissza is vándoroltak.) Másrészt sok kivándorló még fiatal, családalapítás előtt álló ember volt, ezért volt alacsonyabb a családos utazások aránya a kivándorlás esetében. Megemlíthető még az is, hogy ha mégis kivándorolt az egész család, többnyire akkor sem egyszerre indultak útnak. Előbb a családfő utazott ki, majd miután talált munkát, külön útlevelel követte a család többi tagja. Ezzel szemben a nem kivándorló útleveleket – mivel 1–3 évig használhatók voltak – érdemes volt családi útlevelként kiváltani, már csak anyagi okokból is, hiszen a több személyre érvényes okmány nem került többbe, mint az egy személyre szóló.

Fontos azonban, hogy a családi útlevelek aránya fokozatosan növekedett az amerikai kivándorlásra jogosultak körében is. Az Egyesült Államok esetében ugyanis az oda irányuló nem kivándorló-útlevelek száma elhanyagolható nagyságú volt, ezért 1905 után is összevethető az útlevelek és a kivándorlásra jogosultak száma.

Az útlevelek, ill. az utazásra jogosultak számának regionális eltérései 1915-ig (III. sz. melléklet)

A világháború előtt (a kivándorlás kivételével) útlevel-kötelezettség csak Szerbia és Románia felé volt, sőt 1910 novembere és 1913 márciusa között azt Szerbia felé is eltörölték. E két államon kívül egyébként Magyarországnak nem is volt más „külföldi” országgal közös határa, amennyiben Ausztria tartományait nem tekintjük külföldnek. A Monarchia belső határain egyébként (ismét csak a kivándorlás kivételével) egyáltalán nem létezett útlevel-ellenőrzés. Ezek a tények máris megmagyarázzák azt, hogy miért volt olyan jelentős eltérés az egyes országrészek közt a kiadott útlevelek számában. Ebben a korszakban ugyanis szinte kizárólagosan a kivándorlás jelentette az egyetlen távolsági forgalmat. A nem kivándorló útleveleket viszont főleg a határmenti lakosság váltotta ki és ezek az emberek a szomszédos országok piacaira, vásárait, esetleges ottani birtokaikra és/vagy rokonaikhoz, valamint szezonmunka céljából utaztak.

A kivándorlás jellegénél fogva (vagyis amiatt, hogy ez többnyire távolsági forgalom) ilyen jellegű különbségekre csak más tényezők miatt kell számolnunk. Igaz, hogy a kivándorlás – a közhiedelemmel ellentétben – nem korlátozódott csak az USA-ra, hanem igen jelentős volt a Romániába való kivándorlás is, de kisebb arányban más célországok is voltak. Ez viszont nyilván regionális különbségeket is okozhat: Erdélyből jóval többen vándoroltak ki Romániába, mint az ország többi részéből (Erdély aránya 75–90% volt a Romániába folyó kivándorlásban).

Mivel a kivándorlást elsősorban a társadalmi és gazdasági viszonyok (szegénység, agrár-túlnépesedés, stb.) okozták, ezért az amerikai kivándorlási folyamatban is észre lehet venni területi különbségeket. A viszonylag fejletlen területek, a Tisza jobb partja (azaz a Felvidék keleti fele) és Horvátor-

szág emelkedik ki elsősorban az Amerikába szóló kivándorló-útlevelek nagy számával. E két területről került ki a korszak zömében a kivándorló-útlevelet nyert lakosság több, mint 40%-a (de 1902–1903 folyamán még 60%-a!). A nyolc országrész közül szinte kivétel nélkül minden évben e két terület foglalta el az első helyet az USA-ba igényelt útlevelek száma szerinti listán. Közülük a Tisza jobb partján az amerikai kivándorló-útleveleken kívül más típusú útiokmány kiállítására gyakorlatilag alig volt igény. Erdély, mint az ország szintén gyengébben fejlett területe, szintén jelentős kivándorlást produkált, ennek nagy része azonban Románia felé irányult. Ennek ellenére az amerikai célú kivándorlása sem maradt el az ország többi részének adataitól. Jóval kisebb volt a kivándorlás az Alföldön, Budapest környékén és a Dunántúl egyes megyéiben.¹⁹

Bár a táblázatok nem tüntetik fel, de meg kell említeni, hogy a kivándorlók nemzetiségi összetétele is eltért az ország lakóinak nemzetiségi arányaitól. Ezt már az is mutatja, hogy Erdély, a Felvidék és Horvátország, tehát a nemzetiségi területek kivándorlása nagyobb arányú volt. Tehát a nemzetiségek aránya a kivándorlásban felülmúlta az össznépeségbeli arányukat. Ez a jelenség a magyar kormány figyelmét sem kerülte el. Nem volt teljesen egyértelmű azonban az erre adott reakciója. A század első éveiben egy nagyarányú kísérlet indult meg a magyar állampolgárok visszavándorlására Amerikából. Ez az ún. amerikai akció nemcsak a magyar nyelvű lakosságra vonatkozott, hanem a szlávokra is. Utóbbiakból azonban csak a pánszláv propagandától mentes személyek voltak kívánatosak a kormány szemében. Ennek érdekében Magyarország az Amerikában élő magyarság és a szlovákok körében magyar szellemű hazafias nevelés beindítását propagálta.²⁰ Ezzel szemben hangot adtak véleményüknek a nacionalista körök is, amelyek a tót és rutén kivándorlást üdvösnek tekintették, amit nem szabad akadályozni; visszavándorlásukat viszont igen.²¹ Az ez ügyben tanúsított magatartást legjobban így jellemezhetjük: „a nemzetiségek kivándorlása sajnálatos, a magyaroké nemzetsorvasztó”.²²

A nem kivándorló-útlevelek esetében Erdély emelkedik ki magas arányával: ezen okmányok több, mint felét (!) állították ki a Királyhágón túl. A hosszú román határszakasz csak részben magyarázza ezt a tényt; az adat tehát igen élénk gazdasági–társadalmi kapcsolatra is utal Erdély és Románia között. Ezen kívül a déli országrészek emelkednek még ki (Duna-Tisza köze, Tisza-Maros szöge). Meglepő, hogy Horvátországban viszonylag alacsony volt a nem kivándorló útlevelek száma, ugyanakkor a Balkánra való kivándorlás (az egyéb országok rovatba sorolva) számottevő (bár csökkenő nagyságú) volt.

Az egyéb ország rovatba sorolt úticélok nagy részét a balkáni államok alkotják; 1908-ig beleértve ebbe Bosznia-Hercegovinát is. Jelentős arányt képviselhet benne Szerbia is, amit az mutat, hogy az „egyéb országokba” szóló útleveleket a Tisza-Maros szögében, a Duna-Tisza között, a Dunántúlon (azaz a Duna jobb partján) és Horvátországban állították ki. 1908 után gyors csökkenést mutat ez a kategória Bosznia annektálása és a szerb–magyar útlevelkényszer eltörlése (1910–1913) miatt. A Szerbiába szóló útlevelek száma azonban 1910 előtt valószínűleg megközelítette, vagy meg is haladta a statisztikában külön kiemelt Németország hasonló adatait. Németországgal egyébként nem állt fenn útlevelkényszer, így az oda szóló útlevelek kivándorló-okmányok és speciális, valamely okból (pl. ot-tani tanulmányok) vízumhoz kötött tevékenységet űző személyek iratai voltak.

Személyforgalom a magyar-román és a magyar-szerb határon 1914-ig (IV. sz. melléklet)

Eddig azt vizsgáltam meg, hogy milyen főbb adatok jellemzik a kiállított útlevelek, ill. az utazásra jogosultak számát. Ezek az adatok azonban nem jelzik, hogy a határokon való tényleges forgalom mekkora volt. Előfordulhat, hogy az útlevelet egyszer sem használták fel, másokat viszont érvénytartama alatt akár többszöri ki-, ill. belépésre is igénybe vehettek. Itt újra különbség alakul ki a kivándorló és egyéb útlevelek között: a kivándorló útleveleket (legalábbis elvileg) csak egyszer használták fel, egy útlevel tehát egy határátlépést idézett elő. Ezzel szemben a többi útlevelet és úti igazolványt többször fel lehetett használni, ráadásul ezek emiatt a kilépő és a belépő forgalomban is megjelentek. Ezért van az, hogy bár a kivándorló útlevelek száma jóval nagyobb volt, mint a nem kivándorló útleveleké, de a szerb és a román határokon regisztrált forgalom jelentősen meghaladta az országból kivándoroltak számát. Nem kivándorló határforgalmi adatokat egyébként csak a magyar-román és a magyar-szerb határ viszonylatairól közölt a statisztikai hivatal, hiszen útlevel-ellenőrzés is csak e szakaszokon volt.²³ Ez a kimutatás arra is alkalmas, hogy feltüntesse azokat az utasokat, akik nem Magyarországon nyerték útlevelüket, tehát a külföldi állampolgárokat.

Az 1902 és 1914 között eltelt 13 év folyamán 5,71 millió fő lépett be Magyarország területére, 5,63 millió pedig kilépett a határon. A belépők 53,6%-a (3,06 millió fő), a kilépők 56,3%-a (3,17 millió fő) volt magyar állampolgár. A második legnépesebb csoportot a román állampolgárok alkották (be 0,9 millió, ki 0,82 millió fő), majd a szerbek követik őket (be 0,83 millió, ki 0,77 millió fő). Ez utóbbi

két érték jóval nagyobb volt a valóságban, hiszen 1910–1913 közt a szerbek útlevél nélkül léphették át a határt, így e közel 2,5 évről nincsenek forgalmi adatok. Ezen kívül a többi balkáni ország lakosai lépték át nagyobb számban a határt; a nem magyar és nem balkáni polgárok mindössze 0,5–0,5 millió fővel képviselik magukat a be-, ill. a kilépők közt 13 év alatt. A forgalom 1909-ig szinte egyenletesen nőtt, majd 1910–1911-ben hirtelen lecsökkent, a Szerbiával szembeni útlevelekényszer megszűnése miatt. Ezt követően újból növekedett, de 1913-ban a második Balkán háború érezhetően visszavetette a forgalmat. Ezt az éves adat nem tükrözi ugyan, mert ekkor vezeték be újra a kötelező útlevelel-használatot Szerbiával, de a havi kimutatások jól jelzik, hogy a szokásos nyári csúcsforgalom messze elmaradt a megszokott értékektől (1913 július–augusztus). Az 1914-es adat csak fél évet fog át, s ha nem tört volna ki a háború, akkor minden bizonnyal először lépte volna túl egyetlen év alatt a 0,6 millió főt a be- és a kilépők száma is. Az éves forgalom az általában februári minimumtól a zömében augusztusi maximumig növekedett, majd újra csökkent, de az év második felében mindig érezhetően nagyobb volt. 1913-ban viszont április–május, majd szeptember–október folyamán is volt egy kisebb maximum az említett háború következtében.

A legnagyobb forgalmú határállomások általában vasútiak voltak. A három, Magyarországról a Balkánra vezető vasúti fővonal utolsó hazai állomása egyben a három legnagyobb határállomás is volt: Zimony, Orsova és Predeál. Predeálon közúti, Orsován pedig közúti és folyami határállomások is működtek, melyek szintén jelentős forgalmat bonyolítottak le. Ezen kívül a pancsovai, sósmezői, verestronyi és gyergyótölgyesi határállomások forgalma emelkedik ki, míg a legjelentősebb közúti átkelők az említett orsovai és predeáli voltak. Orsova és Predeál még így sem közelítette meg összes forgalmával a legjelentősebb határállomást, Zimonyt, amely a Budapest–Belgrád–Szófia–Konstantinápoly vasútvonal állomása volt, a határ túloldalán elterülő szerb főváros közelsége pedig nyilván nagy vonzerőt gyakorolt az utazókra. Annak ellenére, hogy 1911–1912-ben egyáltalán nem, 1910-ben és 1913-ban pedig csak 10–10 hónapon át volt Zimonyban útlevelel-vizsgálat és statisztikai adatfelvétel, a vizsgált 13 év egésze alatt ezen az egy állomáson haladt át az összes belépő 30,6 és az összes kilépő 30,5%-a. Mivel Bukarest már valamivel távolabb esett a magyar határtól és két vasúti fővonal is összekötötte Budapesttel (Brassón át Predeál, Temesváron át Orsova felé), ezért az egyébként is jóval hosszabb román határszakaszon nem alakult ki ilyen nagy forgalmú határállomás. Predeál össz-forgalma 13 év alatt 350–400 ezer fővel maradt el mind a be-, mind a kilépők számát tekintve Zimonytól, Orsova pedig még a zimonyi forgalom felét sem érte el (hajó- és közúti forgalmával együtt sem).²⁴

A részletes havi adatok (melyeket a melléklet statisztikai táblázatok nem tartalmaznak) vizsgálata további érdekességekre hívja fel a figyelmet. Szinte minden év március–április folyamán a Balkán más országaiból (nem Románia és nem Szerbia területéről) származó beutazók száma nagyon megemelkedett, október–november folyamán pedig ez a „bevándorlási” többlet megjelent a kilépők közt. Zömmel az orsovai folyami, ill. a zimonyi vasúti átkelőhelyen lépték át a határt. Ezek a személyek nyilván idénymunkákat végeztek akár Magyarországon, akár más ország területén. A Balkán-országok kivándorlása – Görögország kivételével – még a XX. sz. első évtizedeiben is igen csekély volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tényleges kivándorlók számát 2–3-szor meghaladó létszámú csoportok ne vágtak volna neki évente a jobb kereset reményében a világnak. A fent jelzett kéthónapos periódusok csak a legfeltűnőbb vándorlási csúcsokra utalnak, valójában azonban minden év első felében rendre többen érkeztek, mint távoztak, az év második felében pedig fordítva. Az év végi kiáramlás mértéke azonban kisebb mértékű volt, mint az év eleji beáramlás. Tizenhárom év alatt ez a különbség összesen 60 ezer főre rúgott. Ezek a személyek valószínűleg Magyarországon keresztül utaztak a nyugat-európai kikötőkbe és onnan az Egyesült Államokba. Kb. 60–70 ezer főre tehető a 13 év folyamán a szerb, ill. a román állampolgárok látszólagos „bevándorlási” többlete is, ami szintén nem jelenti azt, hogy ezek a személyek Magyarországon is maradtak. A szerbek pl. Bosznia-Hercegovinán keresztül is visszatérhettek; ilyen létszámú kivándorlásuk elvileg is lehetetlen, hiszen 1914 előtt Szerbiában ez a jelenség gyakorlatilag nem is létezett.²⁵

Az egy határállomáson, egy hónap alatt átlépett legnagyobb számú utas 1908 szeptemberében, Zimonyban volt, amikor 29 ezernél több kilépő és csaknem 26 ezer belépő utas volt. Húszezernél nagyobb adat szinte csak Zimonyban fordult elő, ott is csak 1907–1910 nyári hónapjaiban. Ezért meglepő, hogy egy alkalommal Pancsován, 1910 áprilisában 21 ezer belépő utast (zömében magyar állampolgárokat) regisztráltak mindössze 2 800 kilépő utas mellett. Ez utóbbi adat nagyjából megfelel a szokásos pancsovai forgalomnak. Hogy ezt a kiugró adatot mi okozta, arra egyelőre nem találtam választ.

Ha összevetjük az 1., 2. és a 4. táblázatok adatait, azt látjuk, hogy a nem kivándorló útlevelek száma 40–60 ezer volt, ezek 70–90 ezer személyt jogsítottak fel a határátlépésre; ezzel szemben évi át-

lagban 240 ezer magyar állampolgár lépte át a határt mind kifelé, mind befelé. Ez azt jelenti, hogy a nem kivándorló útleveleket sem használták fel túl gyakran: ezek az adatok útlevelekenként három külföldi utazásra utalnak.

Kivándorlás Magyarországról 1915-ig (V–VIII. sz. mellékletek)

A kivándorlók tényleges száma éppúgy eltérhet az arra jogosultak számától, mint az útlevéllal rendelkezők száma a határt ténylegesen átlépőkétől. A különbség annyiban foglалható össze, hogy a kivándorló-útlevelet csak egyszer lehetett felhasználni, így itt az eltérés elvileg csak úgy jelentkezhethet, hogy a tényleges kivándorlók száma kevesebb az arra jogosultakénál. Gyakorlatilag azonban a kiváltott útlevéllal később, a következő évben is útra kelhettek az emberek, így egyes években előfordulhat, hogy a kivándorló-útlevelet szerzett személyek számát a ténylegesen kivándoroltak létszáma felülmúlja. Az is előfordult, különösen a század első éveiben, hogy a már kivándoroltak visszaküldték útleveleiket és azt mások is felhasználták. Fontos tény, hogy az itt tárgyalt adatok a KSH hivatalos statisztikáin alapulnak, az útlevél nélkül, tehát illegálisan kivándorlók számáról csak közvetett adatokat lehet nyerni. Pl. az 5/c táblázat adatai, melyek a főbb európai kikötőkből a tengerentúlra kivándorolt magyar állampolgárok adatait tüntetik fel, jól mutatják, hogy a KSH adatainál jóval több magyar állampolgár vándorolt ki: 1901–1913 közt kb. 15–20%-kal több magyar állampolgárt²⁶ regisztráltak évente az európai kikötők a kivándorlók közt, mint a KSH. Az arány 1903-ban és 1904-ben volt a legnagyobb, majd az első kivándorlási törvény²⁷ hatására az illegális kivándorlás csökkent, 1905–1907 közt volt a legalacsonyabb arányú, azt követően viszont újra növekedett.

Az adatok nem csak az illegális kivándorlás léte miatt nem mutatják a ténylegesen kivándoroltak számát. Sokan ugyanis hazatértek, majd újra kivándoroltak, tehát több év kivándorlási adataiban is szerepelnek. Amerikai bevándorlási statisztikák azt mutatják, hogy a magyar „bevándorlóknak” kb. 23%-a már nem először szállt partra az Újvilágban.²⁸

Az összes kivándorlók száma jól követi a kivándorló-útlevelet nyertek számának alakulását. Fel-tűnő azonban, hogy a Horvátországgal együttes adatokban a kivándorlók aránya az útlevéllal rendelkezőkéhez képest 5–15%-kal alacsonyabb, mint a szűkebb Magyarországon. Horvátországban tehát viszonylag sokan kértek kivándorló-útlevelet, de jelentős részük végül nem vándorolt ki. Ez az arány a szűkebb Magyarországon is magas volt. A hatóságok törekedtek is arra, hogy a kérvényezőket lebeszéljék a kivándorlásról. Az 1903/IV. tc. után kb. 75%-ban vándoroltak ki az arra jogosultak. Az 1908-as évben az egyébként is rendkívül kisszámú kérelem ellenére az országot ténylegesen elhagyók aránya mindössze a kivándorló-útlevelet nyertek kétharmada volt. Ezek a tények nem teszik indokolatlanná a második kivándorlási törvény²⁹ érvelését, amelyben az előző törvény hiányosságaival okolták a kivándorlók számának növekedését. 1903–1907 közt valóban gyorsan nőtt e szám, különösen 1905–1907 közt volt magas, de épp a második törvény előtti évben, 1908-ban szinte negyedére esett vissza. Ennek oka azonban az 1907. őszi kezdődő amerikai gazdasági válság volt, amely egészen 1908. októberéig éreztette hatását³⁰, majd azt követően a kivándorlók száma újra emelkedett, de többé nem közelítette meg az 1907-es csúcst. Ezzel együtt a kérelmezőknek ekkor már 85–90%-a kivándorolt egészen 1912-ig, attól kezdve újra 75%-ra csökkent az arány. A kivándorlók számának alakulását a jogi szabályozás csak korlátozott mértékben tudta mérsékelni; azt elsősorban a gazdasági–társadalmi tényezők szabták meg. Még 1913-ban is, amikor az év nagy részében (dec. 10-ig) a hadköteles férfilakosság kivándorlását megtiltották³¹, a szűkebb Magyarországról több, mint 38.000 férfi vándorolt ki a hivatalos statisztikák szerint is. Ez volt az egyetlen év az első világháború előtt, amikor több nő vándorolt ki, mint férfi. A különbség azonban csekély, mindössze hatezer fő volt, pedig a kivándorló nők száma lassan, de folyamatosan növekedett is a háború előtti 4–5 évben.

Mivel a kivándorlók fő tömegét az Amerikába utazók jelentették, a fent elemzett arányt elsősorban ők alakították ki. A törvények biztosították, hogy ha a kivándorló visszalép, akkor a hajótársaságok kötelesek voltak a hajójegy teljes árát (1903–1909 közt csak a háromnegyedét)³² visszafizetni neki. E tényezőt tartom egyedül olyan jelentősnek, amely elősegítette, hogy az Amerikába tartók közel negyede végül itthon maradt. Problémát okoz, hogy 1907–1911 közt a Romániába kivándorlók száma folyamatosan felülmúlja a kivándorló-útlevelet szerzetekét. Ez két éven át másfélszeresnél is nagyobb különbséget jelentett. Igaz, az öt év folyamán mintegy 7000 fővel volt csak több a tényleges kivándorlók száma az útlevelet nyertekénél, az 1905–1906 folyamán kiadott útlevelek tulajdonosai közül pedig több, mint 9000 fő nem utazott el, de az útlevelek rövid érvényességi ideje miatt ez nem okozhatott öt éven át kivándorlási többletet. Ez tehát valószínűvé teszi, hogy a kivándorlók visszaküldték Magyarországra útleveleiket és azzal másoknak is sikerült elhagyni az országot. E jelenséget a hatóságok észlelték és több rendeletben fel is léptek ellene.

A 7. táblázat a tengerentúli magyar kivándorlók megoszlását mutatja kikötők szerint. Látható, hogy Fiume csak 1904-től tűnik fel ezek sorában, akkor azonban dinamikusan növekedik a forgalma. Azonban még akkor sem tudta megelőzni a korábbi legforgalmasabb kikötőt, Brémát, amikor Fiume szinte kizárólagos prioritást élvezett.³³ Bréma mindvégig megőrizte első helyét, bár 50% feletti aránya az összforgalomból néhány év alatt 30–35%-ra csökkent. A legjelentősebb brémai vállalat a Norddeutscher Lloyd volt, amely több ügynöksége révén folyamatos tiltott csábítást folytatott Magyarországon. Az adatokból látható, hogy nem is eredménytelenül, noha a számok igazolják a német hajóscéget is abban a tekintetben, hogy Fiume és a Cunard belépése jelentősen megkurtította az ő piaci részesedéseiket³⁴, bár utasaik száma a kivándorlás növekedése miatt nem csökkent. A másik hagyományos „magyar” kikötőt, Hamburgot Fiume már az első évben megelőzte forgalmával, és ezt egészen 1911-ig fenn is tudta tartani. Ekkor Fiume forgalma stagnálni kezdett, Hamburgé viszont emelkedett és megelőzte Fiumét is. Ennek oka valószínűleg az volt, hogy 1912 őszén a kormány a védköteles férfilakosság kivándorlását megtiltotta egészen 1913 végéig, s ezért egyre többen az illegális kivándorlást választhatták. A legnagyobb hamburgi cég, a HAPAG³⁵ egyébként legalább olyan élénk ügynöki tevékenységet folytatott, mint brémai testvérvállalata. Fiume kikötője működése idején a magyar kivándorlók kb. 25%-át szolgálta ki, ami az eredeti magyar koncepció kudarcát jelenti, hiszen a kormány a teljes forgalmat szeretne volna ide terelni. Ez már 1904-ben nyilvánvalóvá vált, amikor a Cunardnak engedélyezték, hogy a túlsúfolt és egyben épülés alatt álló Fiume helyett nyugat-európai kikötőkből is szállíthat kivándorlókat. Ennek legtipikusabb példáját Liverpool (a Cunard központi kikötője) mutatja, mely 1904-ben jelentős számú magyart hajózott be, ezt követően viszont pár év alatt teljesen megszűnt a magyarok elszállítása az angol városból.

A 8. táblázat szintén külföldi statisztikára alapulva a magyar kivándorlók célterületeit tünteti fel. Az adatok csak a hamburgi és brémai kikötőkből származnak, de e két kikötőből kivándorlók több, mint fele indult útnak. Másrészt nincs okunk feltételezni, hogy a többi kikötőből elhajózó magyarok alapvetően más útirányokat követtek volna. Az adatok itt jól alátámasztják a KSH számait is, hiszen az USA aránya minden évben kimagaslik a többi terület közül, messze 95% feletti részt képviselve. A bemutatott 13 év (1901–1913) során csak e két német kikötőből közel 900 ezren indultak el az USA-ba. A második legnagyobb értéket Argentína érte el, majd Kanada követi – de egyik sem éri el az Egyesült Államok adatának 1%-át (7.600, illetve 6.500 fő). A többi ország és kontinens egészen jelentéktelen forgalmat vonzott, nem érve el 13 év alatt az ezer fős létszámot sem.

Ezek az adatok természetesen csak a tengerentúli kivándorlásra vonatkoztak, hiszen kikötői statisztikákat tartalmaznak. Magyarországról azonban jelentős európai kivándorlás is folyt (ld. az 5. táblázatot), amely 1899–1913 közt az összes kivándorlás 14%-ára rúgott, pedig az Ausztria felé irányuló kivándorlást a statisztikák fel sem tüntetik.³⁶ A kontinentális kivándorlás Romániába volt a legnagyobb, ezt követte Németország. A legtöbben 1905–1907 közt emigráltak európai országokba, amikor az összkivándorlás is a legmagasabb volt. Az európai kivándorlás jóval egyenletesebb volt, mint a gyorsan fluktuáló amerikai, de itt is megfigyelhetők jelentős változások. Németország felé pl. 1907-ig emelkedett, ezután csökkent a kivándorlók száma. Legnagyobb értékét 1907-ben 7.354 fővel érte el, ekkor az összes kivándorló 3,8%-át jelentette. 1908-ra a szám csökkent, de aránya mégis 8%-ra nőtt. Románia felé 1905-ben 11 ezernél is többen vándoroltak ki (6,6%), 1908-ban az arány 12,2% volt, az abban az évben negyedére eső amerikai kivándorlás miatt. Újabb csúcsot ért el a romániai kivándorlás 1914-ben, 14.300 fővel, ami 15% feletti arányt képviselt.

Az egyéb környező országok szintén vonzóak voltak. Sokan vándoroltak ki Ausztriába, de ennek a folyamatnak a nagyságáról nincs pontos statisztika. 1899 és 1913 közt Szerbiába és Oroszországba 4000 fő körül, Bulgáriába kb. 2200, a Balkán egyéb államaiba 8200, más európai országokba pedig további 24 ezer magyar vándorolt ki.³⁷

A magyar kivándorlás jelentősége nemzetközi összevetésben, 1901–1925 (IX. sz. melléklet)

Érdekes megvizsgálni azt is, hogy a magyar kivándorlás milyen nagyságrendet képviselt a nemzetközi migrációban. Az egyes altáblázatok (9/a–9/e) ötéves periódusok összesített adatait mutatják, a legjelentősebb európai kivándorló-országok feltüntetésével. Magyarország egészen 1915-ig igen „előkelő” helyet foglalt el a kivándorlók számát tekintve: 1901–1905 közt a negyedik, azt követően hatodik helyen állva egész Európában. Mindez igazolja, hogy Magyarország olyan jelentős piac volt a német, angol és amerikai hajóstársaságoknak, ami miatt évekig tartó tarifaháborúba is érdemes volt keveredniük egymással (1903–1905).

A két legjelentősebb kivándorló-ország Nagy-Britannia és Olaszország volt, amelyek az első világháború előtt évi 200 ezernél több kivándorlót bocsátottak ki, de a háború idején és az után is száz-

ezernél többet. A gyarmattartó országok egyértelműen az akkori, esetleg korábbi gyarmataik felé irányuló kivándorlást produkáltak. Nagy-Britannia minden világrész felé jelentős kivándorlással rendelkezett, Amerikában pedig Kanada (az első öt évet kivéve) kedveltebb célország volt az USA-nál is. Olaszország esetében a kisebb gyarmati területek miatt inkább az Egyesült Államok szerepe jelentős, de Argentína is igen kedvelt célpont volt. Spanyolország és Portugália esetében Latin-Amerika jelentősége a meghatározó, itt ismét a volt gyarmatok szerepe mutatkozik meg. Meglepően alacsony volt mindegyik időszakban a német kivándorlás. A kivándorlás fő hulláma a XX. századra már Közép-Európára helyeződött ugyan, de a brit kivándorlás nagy aránya azt mutatja, hogy Nyugat-Európa szerepe sem csökkent le teljesen. Jellemző, hogy a német kivándorlás az öt korszakból éppen az utolsóban a legnagyobb, 1921–1925 közt, amikor a gazdasági káosz elől nagyobb tömegben menekültek el az országból. Oroszország és Ausztria egészen 1915-ig szintén igen jelentős kivándorlást mutat, aminek döntő része ugyancsak az USA-ba irányult, csakúgy, mint a kisebb nem gyarmattartó országok (Norvégia, Svédország) emigrációja is. Az első világháború után a legnagyobb kivándorló országok Olaszország, Nagy-Britannia, Lengyelország, Németország és Spanyolország voltak; belőlük került ki az európai kivándorlók kb. 80%-a. A legtöbb európai állam passzívummal zárta a nemzetközi vándorlási mozgalmat egyenlegét, kivéve Belgiumot és főleg Franciaországot. Ugyanakkor, 1920 után indult meg a kanadai és argentinai bevándorlás erőteljes növekedése is.³⁸ A harmincas évek elejére valamennyi európai országban erősen visszaesett a kivándorlás (Nagy-Britanniában és Olaszországban is már csak évi 25–40 ezer főre), de a fő kivándorló, illetve bevándorló államok ugyanazok maradtak, mint a húszas évek első felében.³⁹

A nemzetközi statisztikában 1915 után Magyarország már nem szerepel, éppen a későbbi jelentéktelenebb kivándorlás miatt. Más forrásokból csak az állapítható meg, hogy 1921–1925 közt öt év alatt kb. 27 ezer magyar vándorolt csak ki.⁴⁰ Ennél is kevesebb, kb. 3 ezer fős volt az azt megelőző öt év forgalma.⁴¹ A világháború után Németország kivételével minden ország kivándorlása csökkent a háború előtti számokhoz képest. Ez jelzi, hogy a bevándorlási korlátozások nemcsak Magyarországra hatottak erőteljesen, hanem minden államra. Mivel a legmeghatározóbb tényező az egész világ kivándorlási mozgalmában az Egyesült Államok volt, az ott bevezetett kvóta-rendszer⁴² eleve csökkentette a nemzetközi vándormozgalmat. Különösen az 1924-es bevándorlási törvény hozott szigorú kvótákat, ennek hatása azonban az 1921–1925-ös egyesített adatokon nem mutatható ki. A kvóta betartása esetén a következő öt évben az Egyesült Államokba való bevándorlás radikálisan tovább csökkenhetett.⁴³

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI 1996²
- ² PARÁDI 1986/45-50; PARÁDI 1992; PARÁDI 1999/98-147; PARÁDI 2005/84-96; PARÁDI 2005/97-104; SZAKÁLY 1990; SZAKÁLY 1995;
- ³ PARÁDI 1984; PARÁDI 1987; PARÁDI 1990; KESERŰ–PARÁDI; KESERŰ–PARÁDI 1990; PARÁDI 1982; PARÁDI 1985; PARÁDI 1986/541-570; PARÁDI 1988; PARÁDI 1989; PARÁDI 1993/21-50; PARÁDI 1994; PARÁDI 1997; PARÁDI 1998; PARÁDI 1999; PARÁDI 2002; PARÁDI 2003; PARÁDI 2004/74-109; PARÁDI 2004/357-388; PARÁDI 2005/91-94; PARÁDI 2006; SUBA 1993; SUBA 2005; SUBA 2001; SUBA 2006
- ⁵ 117.121/1898. BM. r.
- ⁶ Az első év, amelyre teljes statisztikák készültek az 1899-es volt. THIRRING
- ⁷ 58.061/1901. BM. r.
- ⁸ Migráció
- ⁹ 22.415/1898. BM. kr.
- ¹⁰ THIRRING: op. cit. Vol. II. 415, 419. p.
- ¹¹ 71.000/1904. BM. kr.
- ¹² 71.000/1905. BM. kr. Érvényét veszítette a 22.415/1898. és az 58.061/1901 BM. rendelet
- ¹³ Migráció: op. cit. A helyi hatóságoknak épp azért kellett tovább vezetniük a nyilvántartásokat az útlevél nélkül kivándorlókra, mert az útlevélstatisztika erre nyilván nem volt képes.
- ¹⁴ GÁSPÁR–PARÁDI; PARÁDI 1993/13-17
- ¹⁵ Értesítés
- ¹⁶ Az útlevélstatisztika elméleti fejtegetéseit a *Les statistiques des Migrations. Définitions - méthodes - classification.* [A migráció statisztikája. Definíciók, metódus és osztályozás.] című kötetből vettem át Geneve, 1932, Bureau International du Travail. 36-44.p., Sajnos ez a mű elég egyoldalúan az útlevél-statisztikát szinte azonosnak tekinti a kivándorlási statisztikával, ezért szempontjait részben átdolgoztam, általánosítottam.
- ¹⁷ Az egyszerűség kedvéért itt és a továbbiakban útlevél néven foglalom össze valamennyi útiokmány-típust.
- ¹⁸ A hivatalos statisztikákban 1915 előtt minden esetben „Amerika” szerepel, nem pedig az Amerikai Egyesült Államok. Az Amerika megjelölés azonban kb. 95 %-ban az USA-át jelenti.
- ¹⁹ RÁCZ
- ²⁰ MOL K26-1903-XVI-71. asz., 979/1903.ME. (574.cs.)
- ²¹ MOL K26-1903-XVI-79. asz., 3.047/1902. ME.(574.cs.)
- ²² MOL K26-1905-XVI-1450. asz., 3544/1913.ME. (63.cs.)
- ²³ PARÁDI 2000; SUBA 1999/167-173; SUBA 2000/57-67

- ²⁴ BEREND–RÁNKI: 600-601. p.
²⁵ Loc. cit.
²⁶ Magyar állampolgárnak tekintve a horvát-szlavón ország lakosokat is.
²⁷ 1903/IV. tc.
²⁸ THIRring: op. cit. Vol. II. 418. p.
²⁹ 1909/II. tc.
³⁰ MOL K150., 3610.cs. V.-1928-20. Tétel. Szám nélküli irat a kivándorlás történetéről; THIRring : op.cit. Vol. II. 411. p
³¹ 7.227/1912. ME. r.; 203.706/1913. BM. kr.
³² 1903/IV. tc. 29.§.; 1909/II. tc. 24.§.
³³ A kivándorlás útiránya lehetőleg Fiume legyen, rendelkezett a 40.000/1904. BM. ut. 4.§.; ugyanerre vonatkozott a 64.041/1904 BM. kr.; Ha az útleveél más kikötőt jelzett, Fiume felé akkor is kivándorolhatott az utas: 85.163/1904 BM. r.; HOMÉR; Fiume elsősege később is fennállt.: 50.253/1905. BM. r., 77.337/1905. BM. r.
³⁴ A Liverpool-i Cunard Steamship Co. volt 1903–1911 között az egyetlen hivatalosan engedélyezett hajóstársaság, amely Magyarországról kivándorlókat szállíthatott.
³⁵ Hamburg–Amerikanische Packet Aktien Gesellschaft, más néven Hamburg–Amerika Linie.
³⁶ THIRring: op. cit. Vol. II. 430. p
³⁷ Kivándorlás: 95. p.
³⁸ H.S.
³⁹ Nemzetközi
⁴⁰ PARÁDI 2000
⁴¹ THIRring: op. cit Vol. II. 434. p
⁴² Az 1921-es bevándorlási törvény az USA-ban előírta, hogy egyetlen nemzetiség sem adhat évente több új bevándorlót, mint az USA-ban már 1910-ben ott élő honfitársaik számának 3%-a. STEELE: 316. p.; Ezt az arányt hamar túl magasnak találták és az 1924-es bevándorlási törvényben 2%-ra szállították le, másrészt 1910 helyett inkább 1890-hez képest kívánták megállapítani a kvótát, hogy a Közép- és Kelet-Európából érkezők számát még jobban korlátozhassák. Loc.cit. 372-974.p. Az 1924-es törvény szöveget is 1927-ben fogadták el a nemzeti származás kvótáját, ami 1929-re lépett életbe. Ez alapján kissé nőtt a bebocsátható magyarok száma (869-re). PUSKÁS: 167. p.
⁴³ Főbb országok bevándorlási kvótái 1924 után: Ausztria 785, Belgium 512, Franciaország 3.954, Németország 51.227, Nagy Britannia 34.007, Írország 28.567, Olaszország 3.845, Svédország 9.561, Magyarország 473 fő. STEELE: 373-374.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- BEREND–RÁNKI — BEREND T. Iván–RÁNKI György: *Európa gazdasága a XIX. században 1780-1914*. Budapest, 1987, Gondolat.
 KESERŰ–PARÁDI — KESERŰ István–PARÁDI József: *A magyar határőrizet története, hagyományai*. Budapest, 1990, Határőrség.
 KESERŰ–PARÁDI 1990 — KESERŰ István–PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990*. Budapest, 1990, Határőrség.
 PARÁDI 1984 — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1897-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.
 PARÁDI 1987 — Idem: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. Budapest, 1987, Határőrség.
 PARÁDI 1990 — Idem: *A dualista Magyarország rendvédelmi szervezetei*. Budapest, 1990, Rendőrtiszti Főiskola.
 PARÁDI 1996 — Idem et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996, Osiris.
 PARÁDI 2003 — Idem: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./
 Idem: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./
 Idem: *Rendőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./
 PUSKÁS — PUSKÁS Júlianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940*. Budapest, 1982, Akadémia Kiadó.
 RÁCZ — RÁCZ István: *A paraszti migráció és a politika megítélése Magyarországon 1894-1914*. Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó. 109. p. /Agrártörténeti tanulmányok, 8./
 STEELE — Commager, Henry STEELE (ed.): *Documents of American History*. [Az amerikai történelem dokumentumai.] Appellton–Century–Crofts, New York, 1949. (Fifth Edition: 1934) 316. p

TANULMÁNYOK

- GÁSPÁR–PARÁDI — GÁSPÁR László–PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. *ZMKA Akadémiai Közlemények*, XXX. évf. (1987) 134. sz. 131-151. p.;
 H.S. — H.S.: Nemzetközi vándorlási mozgalom az 1920-23. években. *Magyar Statisztikai Szemle*, III. évf. (1925) 9. sz. 34-341. p.
 Nemzetközi — A kivándorlás nemzetközi adatai. *Magyar Statisztikai Szemle*. XII. évf. (1934) 1. sz. 11-14. p.
 PARÁDI 1982 — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44-51. p.
 PARÁDI 1986/45-50 — Idem: A dualista Magyarország belügyi szervei. *Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986), 4. sz. 45-50. p.
 PARÁDI 1986/541-570 — Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p.

- PARÁDI 1988 — Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII. évf. (1988) 1. sz. 56-92. p.
- PARÁDI 1989 — Idem: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV. évf. (1989) 2. sz. 177-196. p.
- PARÁDI 1992 — Idem: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II.évf. (1992) 3.sz. 21-28.p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1993/13-17 — Idem: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5. sz. 13-17.p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, Trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1993/21-50 — Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 21-50. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Dualista Magyarország rendvédelme*” című negyedik konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1994 — Idem: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 4-23. p.
- PARÁDI 1997 — Idem: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám. 11-35. p.
- PARÁDI 1998 — Idem: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 26-30. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 1999 — Idem: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, (1999) 5. sz. különszám 27-48. p. és 14. melléklet.
- PARÁDI 1999/98-147 — Idem: A Magyar Királyság rendvédelme. 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10.sz. 98-147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2000 — Idem: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 42-53.p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2002 — Idem: A pénzügyőrség szerepe a dualizmuskori Magyarország határőrizetében. In BERTA Gyula (szerk.): *Somogy megyei rendvédelem-történeti szimpózium 2001-2002*. Kaposvár, 2002, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 46-48.p. A tanulmány korábbi változata 2001. szeptemberében Kaposváron hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság „*Dél-Pannon Rendvédelem-történeti napok*” című szimpozion sorozatának 2001. évi rendezvényén. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2004/74-109 — Idem: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ - Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74-109. p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI 2004/357-388 — Idem: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 357-388.p. /Jogtörténeti értékezések 28./
- PARÁDI 2005/84-96 — Idem: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 84-96. p. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségtörténeti Szakosztálya által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat I. szimpozionán. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2005/97-104 — Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 97-104. p. A tanulmány korábbi változata – német nyelven – 2000. március 19-én Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közbiztonság közös európai örökségünk” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2005/91-94 — Idem: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 91-94. p. A tanulmány korábbi változata 1999. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrségtörténeti Szakosztálya által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat II. szimpozionán. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI 2006 — Idem: A dualizmus kori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. *Határrendészeti tanulmányok*. III. évf. (2006) 1. sz. 5-46. p. a tanulmány korábbi változata 2006. január 17-én Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Határőrség Országos Parancsnokság közös szervezésében megvalósuló konferencián hangzott el. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 1993 — SUBA János: A dualista Magyarország államhatárának változásai 1868-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4. sz. 87-101. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 1999/167-173 — Idem: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX-XX. században. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 167-173. p. A tanulmány korábbi 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 2000/57-67 — Idem: Utazási okmányok az I. és a II. világháborúban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 57-67. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Szabad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 2005 — Idem: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 102-119. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 08-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Az 1000 éves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA 2006 — Idem: A magyar-román határ "pontositása" a dualizmus idején. *Határrendészeti Tanulmányok*, III.évf. (2006) 1. sz. 5-46. p. A tanulmány korábbi változata 2006. január 17-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Határőrség Országos parancsnokság közös szervezésében megvalósuló konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY 1990 — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Főiskolai Figyelő Plusz*, I. évf. (1990) 2. sz. 2013-2018. p.
- SZAKÁLY 1995 — Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 122-129. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

THIRRING — THIRRING Gusztáv: Hungarian migration of modern times. [Modern kori magyar migráció.] In WILCOX Walter F. (ed.): *International Migrations*. [Nemzetközi migráció.] New York, 1931, National Bureau of Economic Research. Vol. II. 414. p.

KÉZIRATOK

PARÁDI 1985 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

SUBA 2001 — SUBA János: *Magyarország államhatárainak változásai 1867-1947. A határmegállapító bizottságok működése Magyarországon a XIX-XX. században*. Ph.D. disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 2001.

STATISZTIKAI KÖZLÉSEK

Értesítés — *Statistikai Havi Közlemények*. XVIII. évf. (1914) júliusi számához külön csatolt „Értesítés”.

Migráció — *Les statistiques des Migrations. Définitions – méthodes – classification*. [A migráció statisztikája. Definiálás, metódus és osztályozás.] Geneve, 1932, Bureau International du Travail, 42.p.

Kivándorlás — *A Magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása*. Budapest, 1918. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. /Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 67./

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

HOMÉR — HOMÉR Imre: *A kivándorlásra vonatkozó törvényes jogszabályok kézikönyve*. 2., bővített kiadás, Budapest, 1910., Toldi.

LEVÉLTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

MOL K26 — Magyar Országos Levéltár Miniszterelnöki Iratok Gyűjteménye

MOL K150 — Magyar Országos Levéltár BM Általános Iratok Gyűjteménye

JOGSZABÁLYOK

1903/IV. tc. — 1903/IV. tc. a kivándorlásról.

1909/II. tc. — 1909/II. tc. a kivándorlásról.

22.415/1898. BM. kr. — 22.415/1898. BM. kr. a ki- és bevándorlási statisztikára vonatkozó adatgyűjtési tervezetek közlése (BK. 1898., 156-161. p.)

117.121/1898. BM. r. — 117.121/1898. BM. r. az útlevél-, illetve a határszéli szolgálat szabályozása tárgyában. (RT. 1899. I., 1-13. p.)

58.061/1901. BM. r. — 58.061/1901. BM. r. a határforgalmi adatgyűjtés egyszerűsítése. (RT. 1901., 411-413. p.)

64.041/1904. BM. kr. — 64.041/1904. BM. kr. a kivándorlás irányítása és ennek ellenőrzése. (RT. 1904., 650-656. p.)

71.000/1904. BM.kr. — 71.000/1904. BM. kr. az útlevelekre s a kivándorlásra és visszavándorlásra vonatkozó statisztikai adatok szolgáltatása. (RT. 1904., 703-714. p.)

85.163/1904. BM. r. — 85.163/1904. BM. r.

50.253/1905. BM. r. — 50.253/1905. BM. r. a kivándorlásnak Fiume felé irányítása.

71.000/1905. BM.kr. — 71.000/1905. BM. kr. (RT. 1904., 716-729. p.)

77.337/1905. BM. r. — 77.337/1905. BM. r. fiumei utírányra szóló utlevéllel ellátott kivándorlóknak az utírány betartására leendő kényszerítése.

7.227/1912. ME. r. — 7.227/1912. ME. r. az 1909:II. t.-c. 2.§-a b) pontjának első bekezdésében megjelölt védköteles férfiszemélyek kivándorlásának megtiltása. (BK. 1912., p. 441.)

203.706/1913. BM. kr. — 203.706/1913. BM. kr. az 1909:II. t.-c. 2.§-a b) pontjában felsorolt férfi személyek kivándorlásának betiltására és a fegyveres erő kötelekébe tartozó egyének részére szóló útvelelek kiadásának beszüntetésére vonatkozó rendeletek hatályon kívül helyezése. (BK. 1913., 584-585. p.)

40.000/1904. BM. ut. — 40.000/1904. BM. ut. (RT. 1904., 129. p.)

TECHNIKAI RÖVIDÍTÉSEK:

ME. — Miniszterelnök(i)

BM. — Belügyminisztérium(i)

kr. — körrendelet

r. — rendelet

RT — Magyarországi rendeletek tára. Budapest (korábban: Pest) Hivatalos kiadás. Kiadja a Magyar királyi Belügyminisztérium (1875 után) 1867-1941.

BK — Belügyi Közlöny. Budapest. Kiadja a Magyar királyi Belügyminisztérium. 1896-1941

MOL — Magyar Országos Levéltár.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet (1/a, 1/b táblázatok)

A kiadott útvelelek száma 1901–1915. 25

II. sz. melléklet (2/a, 2/b táblázatok)

A kibocsátott útvelelekkel utazásra jogosultak száma 1901–1915. 26

III. sz. melléklet (3/a, 3/b, 3/c, 3/d, 3/e, 3/f, 3/g, 3/h, 3/i, 3/j, 3/k, 3/l, 3/m, 3/n táblázatok) A kiadott útlevelek és az utazásra jogosultak száma országrészenként és évenként 1902–1915.	27
IV. sz. melléklet (4/a, 4/b táblázatok) Személyforgalom a magyar-román és a magyar-szerb határon 1902–1914.	33
V. sz. melléklet (5/a, 5/b, 5/c táblázatok) Kivándorlás Magyarországról 1901–1915.	34
VI. sz. melléklet (6/a, 6/b táblázatok) Kivándorlásra jogosultak és ténylegesen kivándorlók száma 1905–1915.	35
VII. sz. melléklet Tengeren túli kivándorlás a fontosabb kikötői adatok alapján 1901–1913.	35
VIII. sz. melléklet Magyar kivándorlók száma célszágok szerint (brémai és hamburgi adatok alapján) 1901–1913.	36
IX. sz. melléklet (9/a, 9/b, 9/c, 9/d, 9/e táblázatok) Európai országok tengeren túli kivándorlása 1901–1925.	36

I. sz. melléklet

A kiadott útlevelek száma 1901–1915.

1/a táblázat (Magyarország, Horvátország nélkül)

	Nem kíván- dorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
1901	n.a.	n.a.	94.049	37.657	29.012	n.a.	27.380
1902	n.a.	n.a.	110.204	50.399	35.806	n.a.	23.999
1903	n.a.	n.a.	126.264	65.612	33.547	n.a.	27.105
1904	n.a.	n.a.	145.555	79.189	38.535	n.a.	27.831
1905	55.614	154.722	210.336	135.149	48.762	7.139	19.286
1906	61.273	162.097	223.370	147.347	47.788	7.768	20.467
1907	59.308	178.299	237.607	166.985	40.509	10.254	19.859
1908	57.903	56.609	114.512	50.096	38.913	6.675	18.828
1909	52.601	93.120	145.721	87.643	37.097	4.668	16.313
1910	47.055	65.823	112.878	61.157	33.578	3.356	14.787
1911	45.391	43.664	89.055	38.134	37.695	3.651	9.575
1912	46.540	78.095	124.635	71.221	40.233	3.769	9.412
1913	41.268	78.120	119.388	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1914	50.145	89.762	139.907	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1915	14.987	2.645	17.632	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX–XXIII. évf. (1901–1915). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918; Statisztikai Havi Közlemények. VI–XVIII. évf. (1902–1914). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

1/b táblázat (Magyarország, Horvátországgal együtt)

	Nem kíván- dorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
1901	n.a.	n.a.	132.257	53.293	29.698	n.a.	49.266
1902	n.a.	n.a.	154.951	72.719	36.534	n.a.	45.698
1903	n.a.	n.a.	171.443	88.842	33.628	n.a.	48.973
1904	n.a.	n.a.	173.802	89.672	38.644	n.a.	45.486
1905	57.399	201.518	258.867	173.383	48.862	8.652	27.970
1906	63.390	205.932	269.322	184.191	48.064	8.246	28.821
1907	61.235	225.833	287.068	207.058	40.828	11.011	28.171
1908	59.817	73.925	133.742	60.000	39.116	7.231	27.395
1909	54.587	128.631	183.218	117.746	37.155	5.002	23.315
1910	48.978	100.731	149.709	90.748	33.614	3.898	21.449
1911	45.903	59.667	105.570	50.442	37.790	4.271	13.067
1912	47.434	107.002	154.436	96.405	40.297	4.392	13.342
1913	42.863	98.484	141.347	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1914	52.381	104.393	156.774	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1915	15.274	2.702	17.976	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX–XXIII. évf. (1901–1915). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918; Statisztikai Havi Közlemények. VI–XVIII. évf. (1902–1914). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

A kiadott útlevelekkel utazásra jogosultak száma 1901–1915.

2/a táblázat (Magyarország, Horvátország nélkül)

	Utazásra jogosultak száma*	Kivándorlásra nem jogosul- tak száma	Kivándorlásra jogosultak száma	Kivándorlásra jogosultak száma					
				USA-ba	Romániá- ba	Balkáni országok- ba	Német- országba	Más európai országba	Egyéb országba
1901	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1902	125.290	n.a.	n.a.	*54.497	*40.008	*21	n.a.	*29.718	*1.046
1903	138.644	n.a.	n.a.	*70.230	*30.748	*44	n.a.	*30.748	*567
1904	171.110	n.a.	n.a.	*89.553	*46.799	*3456	n.a.	*30.125	*1.177
1905	270.323	84.825	185.498	157.598	15.489	n.a.	6.394	ld. egyéb	6.017
1906	283.320	91.372	191.948	172.188	13.583	n.a.	2.824	ld. egyéb	3.353
1907	301.404	87.751	213.653	198.886	6.351	n.a.	3.854	ld. egyéb	4.562
1908	159.036	87.270	71.766	62.747	3.980	n.a.	2.508	ld. egyéb	2.531
1909	197.909	80.412	117.497	109.803	3.932	n.a.	1.466	ld. egyéb	2.296
1910	161.338	73.038	88.300	81.240	4.133	n.a.	1.516	ld. egyéb	1.411
1911	131.497	69.812	61.685	53.524	5.351	n.a.	1.733	ld. egyéb	1.077
1912	177.100	71.872	105.228	94.798	7.312	n.a.	2.005	ld. egyéb	1.113
1913	n.a.	n.a.	108.054	93.195	12.601	n.a.	1.347	ld. egyéb	911
1914	n.a.	n.a.	113.992	89.411	20.777	n.a.	2.419	ld. egyéb	1.385
1915	n.a.	n.a.	4.307	2.293	1.824	n.a.	165	ld. egyéb	25

* kivándorlási és egyéb céllal utazók száma együttesen

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf. (1901–1915) Szerkeszti és kiadja a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918

2/b táblázat (Magyarország, Horvátországgal együtt)

	Utazásra jogosultak száma*	Kivándorlásra nem jogosul- tak száma	Kivándorlásra jogosultak száma	Kivándorlásra jogosultak száma					
				USA-ba	Romániába	Balkáni országokba	Német- országba	Más európai országba	Egyéb országba
1901	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1902	174.893	n.a.	n.a.	*77.249	*40.700	*14.635	n.a.	*38.620	*3.629
1903	188.975	n.a.	n.a.	*94.093	*37.147	*16.007	n.a.	*38.275	*3.753
1904	204.675	n.a.	n.a.	*100.301	*46.924	*16.529	n.a.	*37.589	*3.332
1905	325.412	88.568	236.844	197.749	15.601	n.a.	7.961	ld. egyéb	15.533
1906	336.154	95.914	240.240	211.281	13.871	n.a.	3.542	ld. egyéb	11.546
1907	358.003	92.313	265.690	241.649	6.686	n.a.	4.658	ld. egyéb	12.697
1908	183.525	91.904	91.621	73.719	4.195	n.a.	3.134	ld. egyéb	10.573
1909	241.946	85.335	156.611	142.194	3.998	n.a.	1.846	ld. egyéb	8.573
1910	204.623	77.602	127.021	113.210	4.170	n.a.	2.127	ld. egyéb	7.514
1911	151.105	70.511	80.594	68.217	5.461	n.a.	2.455	ld. egyéb	4.461
1912	212.276	73.313	138.963	124.101	7.379	n.a.	2.713	ld. egyéb	4.770
1913	n.a.	n.a.	133.580	114.510	12.633	n.a.	1.638	ld. egyéb	4.799
1914	n.a.	n.a.	131.520	100.812	20.794	n.a.	3.274	ld. egyéb	6.640
1915	n.a.	n.a.	4.372	2.311	1.828	n.a.	192	ld. egyéb	41

* kivándorlási és egyéb céllal utazók száma együttesen

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf. (1901–1915) . Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918

A kiadott útlevelek és az utazásra jogosultak száma országrészenként és évenként 1902–1915.

3/a táblázat (1902)

Országrész	Összes kiadott útlevel	Utazásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Szerbiába, Boszniába, Balkánra	Általában Európába	Egyéb országba
Duna bal partja	6.046	6.516	3.627	45	5	2.541	298
Duna jobb partja	3.870	4.400	1.181	49	2	3.102	66
Duna-Tisza köze	10.750	12.412	4.333	119	2	7.890	68
Tisza jobb partja	30.686	32.675	31.483	30	1	1.110	51
Tisza bal partja	10.183	10.659	7.620	1.737	1	1.269	32
Tisza-Maros szöge	5.585	7.979	906	788	4	6.258	23
Királyhágón túl	42.668	50.208	5.280	37.229	2	7.497	200
Fiume	416	441	67	11	4	51	308
Magyarország	110.204	125.290	54.497	40.008	21	29.718	1.046
Horvátország	44.747	49.603	22.752	752	*14.614	8.902	2.583
Magyar Birodalom	154.951	174.893	77.249	40.760	14.635	38.620	3.629

*ebből 1.302 fő Szerbiába, 10.028 Boszniába, 3.284 pedig a Balkán más területeire utazhatott

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam X. évf.* (1902). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1903.

3/b táblázat (1903)

Országrész	Összes kiadott útlevel	Utazásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Szerbiába, Boszniába, Balkánra	Általában Európába	Egyéb országba
Duna bal partja	6.364	6.679	4.240	59	5	2.139	236
Duna jobb partja	4.382	4.861	1.264	89	5	3.439	64
Duna-Tisza köze	11.418	12.814	6.793	129	11	5.827	54
Tisza jobb partja	33.083	34.144	33.066	68	2	984	24
Tisza bal partja	13.525	13.868	11.292	1.449	0	1.105	22
Tisza-Maros szöge	9.011	11.988	4.159	622	20	7.144	43
Királyhágón túl	48320	54.105	9.320	34.638	1	10.074	72
Fiume	161	185	96	1	0	36	52
Magyarország	126.264	138.644	70.230	37.055	44	30.748	567
Horvátország	45.179	50.331	23.863	92	*15.663	7.527	3.186
Magyar Birodalom	171.443	188.975	94.093	37.147	15.707	38.275	3.753

*ebből 1.098 fő Szerbiába, 11.712 Boszniába, 2.853 pedig a Balkán más területeire utazhatott

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XI. évf.* (1903). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1904.

3/c táblázat (1904)

Országrész	Összes kiadott útlevel	Utazásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Szerbiába, Boszniába, Balkánra	Általában Európába	Egyéb országba
Duna bal partja	8.900	9.612	7.453	65	42	1.857	195
Duna jobb partja	8.262	9.682	6.358	51	43	3.146	84
Duna-Tisza köze	10.605	12.694	5.329	267	901	5.685	512
Tisza jobb partja	35.906	40.404	39.461	121	14	765	43
Tisza bal partja	11.290	12.385	10.293	1.095	52	890	55
Tisza-Maros szöge	14.805	20.728	9.173	1.769	*2.357	7.340	89
Királyhágón túl	55.554	65.304	11.251	43.428	43	10.410	172
Fiume	233	301	235	3	4	32	27
Magyarország	145.555	171.110	89.553	46.799	3.456	30.125	1.177
Horvátország	28.247	33.565	10.748	125	*13.073	7.464	2.155
Magyar Birodalom	173.802	204.675	100.301	46.924	16.529	37.589	3.332

*ebből 2.164 fő Szerbiába utazhatott

**ebből 2.175 fő Szerbiába, 9.044 Boszniába, 1.854 pedig a Balkán más területeire utazhatott

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XII. évf.* (1904). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1905.

3/d táblázat (1905)

Országgrész	Nem kívándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	922	18.637	19.559	17.229	110	490	1.730
Duna jobb partja	1.697	18.453	20.150	16.582	154	2.459	955
Duna-Tisza köze	7.129	13.944	21.073	12.218	187	920	7.748
Tisza jobb partja	551	42.519	43.070	42.373	185	115	397
Tisza bal partja	1.307	15.694	17.001	15.266	1.127	76	532
Tisza-Maros szöge	7.578	17.154	24.732	15.083	2.867	968	5.814
Királyhágón túl	36.338	28.034	64.372	16.090	44.129	2.109	2.044
Fiume	92	287	379	308	3	2	66
Magyarország	55.614	154.722	210.836	135.149	48.762	7.139	19.286
Horvátország	1.735	46.796	48.531	38.234	100	1.513	8.684
Magyar Birodalom	57.399	201.518	258.867	173.383	48.862	8.652	27.970

Országgrész	Utazásra jogosultak száma	Kivándorlásra nem jogosultak száma	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	21.618	1.085	20.533	18.891	65	449	1.128
Duna jobb partja	23.850	2.251	21.599	19.038	96	2.049	416
Duna-Tisza köze	27.100	9.910	17.190	14.387	75	1.178	1.559
Tisza jobb partja	52.167	654	51.513	51.252	48	67	146
Tisza bal partja	19.177	1.499	17.678	17.027	299	38	314
Tisza-Maros szöge	36.432	13.624	22.808	19.653	877	958	1.320
Királyhágón túl	89.556	55.694	33.862	17.061	14.029	1.655	1.117
Fiume	414	108	306	289	0	0	17
Magyarország	270.323	84.825	185.498	157.598	15.489	6.394	6.017
Horvátország	55.089	3.743	51.346	40.151	112	1.567	9.516
Magyar Birodalom	325.412	88.568	236.844	197.749	15.601	7.961	15.533

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XIII. évf.* (1905). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1906.

3/e táblázat (1906)

Országgrész	Nem kívándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.674	19.099	20.773	17.906	107	537	2.223
Duna jobb partja	4.003	17.370	21.373	17.305	153	2.963	952
Duna-Tisza köze	9.132	14.316	23.448	14.070	445	834	8.099
Tisza jobb partja	579	35.510	36.089	35.388	177	140	384
Tisza bal partja	1.457	20.140	21.597	19.590	1.412	101	494
Tisza-Maros szöge	8.118	22.682	30.800	21.193	2.907	806	5.894
Királyhágón túl	36.197	32.473	68.670	21.370	42.585	2.385	2.330
Fiume	113	507	620	525	2	2	91
Magyarország	61.273	162.097	223.370	147.347	47.788	7.768	20.467
Horvátország	2.117	43.835	45.952	36.844	276	478	8.354
Magyar Birodalom	63.390	205.932	269.322	184.191	48.064	8.246	28.821

Országgrész	Utazásra jogosultak	Kivándorlásra nem jogosultak	Kivándorlásra jogosultak	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	23.137	1.942	21.195	19.788	58	390	959
Duna jobb partja	25.155	5.231	19.924	19.715	17	133	59
Duna-Tisza köze	30.678	12.782	17.896	17.260	63	142	431
Tisza jobb partja	44.424	730	43.694	43.499	21	43	131
Tisza bal partja	23.543	1.633	21.910	21.218	474	23	195
Tisza-Maros szöge	43.477	13.902	29.575	27.591	865	352	767
Királyhágón túl	92.230	55.020	37.210	22.578	12.085	1.741	806
Fiume	676	132	544	539	0	0	5
Magyarország	283.320	91.372	191.948	172.188	13.583	2.824	3.353
Horvátország	52.834	4.542	48.292	39.093	288	718	8.193
Magyar Birodalom	336.154	95.914	240.240	211.281	13.871	3.542	11.546

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XIV. évf.* (1906). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1907.

3/f táblázat (1907)

Ország rész	Nem kívándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	955	17.974	18.929	15.738	85	580	2.526
Duna jobb partja	4.371	20.297	24.668	19.314	156	4.180	1.018
Duna-Tisza köze	8.514	17.363	25.877	16.813	606	1.492	6.966
Tisza jobb partja	663	32.055	32.718	31.944	168	133	473
Tisza bal partja	2.334	20.971	23.305	20.507	2.174	114	510
Tisza-Maros szöge	8.135	39.894	48.029	38.681	2.256	1.174	5.918
Királyhágón túl	34.239	29.170	63.409	23.453	35.060	2.578	2.318
Fiume	97	575	672	535	4	3	130
Magyarország	59.308	178.299	237.607	166.985	40.509	10.254	19.859
Horvátország	1.927	47.534	49.461	40.073	319	757	8.312
Magyar Birodalom	61.235	225.833	287.068	207.058	40.828	11.011	28.171

Ország rész	Utazásra jogosultak	Kivándorlásra nem jogosultak	Kivándorlásra jogosultak	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	21.548	1.120	20.428	17.935	30	359	2.104
Duna jobb partja	30.110	5.574	24.536	22.713	27	1.531	265
Duna-Tisza köze	33.553	11.690	21.863	20.953	30	180	700
Tisza jobb partja	40.759	781	39.978	39.759	29	51	139
Tisza bal partja	26.281	2.500	23.781	23.175	321	54	231
Tisza-Maros szöge	64.046	13.878	50.168	48.696	558	521	393
Királyhágón túl	84.379	52.087	32.292	25.094	5.356	1.158	684
Fiume	728	121	607	561	0	0	46
Magyarország	301.404	87.751	213.653	198.886	6.351	3.854	4.562
Horvátország	56.599	4.562	52.037	42.763	335	804	8.135
Magyar Birodalom	358.003	92.313	265.690	241.649	6.686	4.658	12.697

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XV. évf.* (1907). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1909.

3/g táblázat (1908)

Ország rész	Nem kívándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	2.150	6.484	8.634	5.440	247	507	2.440
Duna jobb partja	2.971	6.255	9.226	5.531	95	2.745	855
Duna-Tisza köze	8.167	5.615	13.782	5.204	685	1.047	6.846
Tisza jobb partja	628	12.833	13.461	12.754	177	135	395
Tisza bal partja	2.076	7.544	9.620	7.212	1712	108	588
Tisza-Maros szöge	7.649	7.874	15.523	7.186	2000	690	5.647
Királyhágón túl	34.108	9.781	43.889	6.539	33991	1.442	1.917
Fiume	154	223	377	230	6	1	140
Magyarország	57.903	56.609	114.512	50.096	38913	6.675	18.828
Horvátország	1.914	17.316	19.230	9.904	203	556	8.567
Magyar Birodalom	59.817	73.925	133.742	60.000	39116	7.231	27.395

Ország rész	Utazásra jogosultak száma	Kivándorlásra nem jogosultak száma	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	10.165	2.577	7.588	6.256	192	414	726
Duna jobb partja	12.243	3.856	8.387	7.064	13	1.016	294
Duna-Tisza köze	17.939	10.646	7.293	6.663	23	119	488
Tisza jobb partja	17.798	820	16.978	16.818	3	30	127
Tisza bal partja	10.896	2.264	8.632	8.179	208	49	196
Tisza-Maros szöge	25.178	13.877	11.301	10.370	274	396	261
Királyhágón túl	64.384	53.053	11.331	7.143	3.267	484	437
Fiume	433	177	256	254	0	0	2
Magyarország	159.036	87.270	71.766	62.747	3.980	2.508	2.531
Horvátország	24.489	4.634	19.855	10.972	215	626	8.042
Magyar Birodalom	183.525	91.904	91.621	73.719	4.195	3.134	10.573

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XVI. évf.* (1908). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1909.

3/h táblázat (1909)

Országgrész	Nem kivándorló útlevelel	Kivándorló útlevelel	Összes kiadott útlevelel	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.510	11.294	12.804	10.516	354	423	1.511
Duna jobb partja	2.054	9.996	12.050	9.724	88	1.416	822
Duna-Tisza köze	7.377	8.277	15.654	7.857	503	909	6.385
Tisza jobb partja	649	21.288	21.937	21.192	172	146	427
Tisza bal partja	1.808	12.873	14.681	12.636	1.532	88	425
Tisza-Maros szöge	6.210	12.838	19.048	12.189	1.619	434	4.806
Királyhágón túl	32.855	16.283	49.138	13.250	32.821	1.251	1.816
Fiume	138	271	409	279	8	1	121
Magyarország	52.601	93.120	145.721	87.643	37.097	4.668	16.313
Horvátország	1.986	35.511	37.497	30.103	58	334	7.002
Magyar Birodalom	54.587	128.631	183.218	117.746	37.155	5.002	23.315

Országgrész	Utazásra jogosultak	Kivándorlásra nem jogosultak	Kivándorlásra jogosultak	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	14.806	1.863	12.943	11.979	74	234	656
Duna jobb partja	15.462	2.540	12.922	12.457	12	367	86
Duna-Tisza köze	20.537	9.442	11.095	10.413	54	87	541
Tisza jobb partja	29.364	825	28.539	28.380	19	38	102
Tisza bal partja	16.055	1.976	14.079	13.765	134	38	142
Tisza-Maros szöge	30.158	10.817	19.341	18.250	520	241	330
Királyhágón túl	71.050	52.777	18.273	14.254	3.119	461	439
Fiume	477	172	305	305	0	0	0
Magyarország	197.909	80.412	117.497	109.803	3.932	1.466	2.296
Horvátország	44.037	4.923	39.114	32.391	66	380	6.277
Magyar Birodalom	241.946	85.335	156.611	142.194	3.998	1.846	8.573

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XVII. évf. (1909). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1910.

3/i táblázat (1910)

Országgrész	Nem kivándorló útlevelel	Kivándorló útlevelel	Összes kiadott útlevelel	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.768	5.165	6.933	5.098	102	331	1.402
Duna jobb partja	1.391	6.021	7.412	5.768	111	863	670
Duna-Tisza köze	6.633	5.985	12.619	5.619	405	538	6.057
Tisza jobb partja	613	15.070	15.683	15.000	161	129	393
Tisza bal partja	2.221	9.436	11.657	9.162	1.906	71	518
Tisza-Maros szöge	5.520	10.818	16.338	10.125	1.418	453	4.342
Királyhágón túl	28.780	13.139	41.919	10.196	29.466	971	1.286
Fiume	129	188	317	189	9	0	119
Magyarország	47.055	65.823	112.878	61.157	33.578	3.356	14.787
Horvátország	1.923	34.908	36.831	29.591	36	542	6.662
Magyar Birodalom	48.978	100.731	149.709	90.748	33.614	3.898	21.449

Országgrész	Utazásra jogosultak	Kivándorlásra nem jogosultak	Kivándorlásra jogosultak	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	8.709	2.190	6.519	6.375	7	68	69
Duna jobb partja	10.479	1.795	8.684	8.139	28	421	96
Duna-Tisza köze	16.835	8.225	8.610	8.012	102	216	280
Tisza jobb partja	21.694	779	20.915	20.777	19	27	92
Tisza bal partja	13.248	2.419	10.829	10.476	181	22	150
Tisza-Maros szöge	28.081	10.766	17.315	15.980	547	373	415
Királyhágón túl	61.917	46.702	15.215	11.270	3.249	389	307
Fiume	375	162	213	211	0	0	2
Magyarország	161.338	73.038	88.300	81.240	4.133	1.516	1.411
Horvátország	43.285	4.564	38.721	31.970	37	611	6.103
Magyar Birodalom	204.623	77.602	127.021	113.210	4.170	2.127	7.514

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XVIII. évf. (1910). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1911.

3/j táblázat (1911)

Országgrész	Nem kívándorló útlevelel	Kivándorló útlevelel	Összes kiadott útlevelel	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.598	3.501	5.099	3.351	106	466	1.176
Duna jobb partja	1.501	5.053	6.554	4.707	111	110	626
Duna-Tisza köze	4.789	3.886	8.675	3.648	493	552	3.982
Tisza jobb partja	735	10.856	11.591	10.780	248	122	441
Tisza bal partja	3.000	5.940	8.940	5.766	2.540	89	545
Tisza-Maros szöge	2.744	7.178	9.922	6.535	1.808	387	1.192
Királyhágón túl	30.948	7.124	38.072	3.224	32.386	920	1.542
Fiume	76	126	202	123	3	5	71
Magyarország	45.391	43.664	89.055	38.134	37.695	3.651	9.575
Horvátország	512	16.003	16.515	12.308	95	620	3.492
Magyar Birodalom	45.903	59.667	105.570	50.442	37.790	4.271	13.067

Országgrész	Utazásra jogosultak	Kivándorlásra nem jogosultak	Kivándorlásra jogosultak	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	6.363	1.880	4.483	4.251	19	166	47
Duna jobb partja	9.561	1.993	7.568	6.807	11	655	95
Duna-Tisza köze	11.926	5.911	6.015	5.510	109	246	150
Tisza jobb partja	16.270	884	15.386	15.229	44	41	72
Tisza bal partja	10.648	3.239	7.409	7.154	121	18	116
Tisza-Maros szöge	15.879	4.169	11.710	10.617	664	220	209
Királyhágón túl	60.614	51.637	8.977	3.827	4.383	387	380
Fiume	236	99	137	129	0	0	8
Magyarország	131.497	69.812	61.685	53.524	5.351	1.733	1.077
Horvátország	19.608	699	18.909	14.693	110	722	3.384
Magyar Birodalom	151.105	70.511	80.594	68.217	5.461	2.455	4.461

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XIX. évf.* (1911). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.

3/k táblázat (1912)

Országgrész	Nem kívándorló útlevelel	Kivándorló útlevelel	Összes kiadott útlevelel	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.185	5.420	6.605	5.018	106	396	1.085
Duna jobb partja	1.284	7.635	8.919	7.297	111	897	614
Duna-Tisza köze	4.983	5.775	10.758	5.555	530	482	4.191
Tisza jobb partja	625	15.721	16.346	15.501	247	106	392
Tisza bal partja	2.943	13.515	16.458	13.358	2.620	72	408
Tisza-Maros szöge	3.116	12.703	15.819	11.941	2.032	471	1.375
Királyhágón túl	32.308	17.153	49.461	12.290	34.580	1.340	1.251
Fiume	96	173	269	161	7	5	96
Magyarország	46.540	78.095	124.635	71.221	40.233	3.769	9.412
Horvátország	894	28.907	29.801	25.184	64	623	3.930
Magyar Birodalom	47.434	107.002	154.436	96.405	40.297	4.392	13.342

Országgrész	Utazásra jogosultak száma	Nem kívándorlásra jogosultak száma	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USA-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	7.894	1.372	6.522	5.976	61	278	207
Duna jobb partja	12.855	1.664	11.191	10.515	18	546	112
Duna-Tisza köze	15.066	6.044	9.022	8.479	83	323	137
Tisza jobb partja	22.243	720	21.523	21.247	36	57	183
Tisza bal partja	19.648	3.152	16.496	16.274	140	8	74
Tisza-Maros szöge	24.366	5.022	19.344	18.111	850	250	133
Királyhágón túl	74.698	53.776	20.922	14.009	6.121	543	249
Fiume	330	122	208	187	3	0	18
Magyarország	177.100	71.872	105.228	94.798	7.312	2.005	1.113
Horvátország	35.176	1.441	33.735	29.303	67	708	3.657
Magyar Birodalom	212.276	73.313	138.963	124.101	7.379	2.713	4.770

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XX. évf.* (1912). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1914.

3/1 táblázat (1913)

Országgrész	Nem kivándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USÁ-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	811	3.732	4.543	5.298	5.125	44	71	58
Duna jobb partja	1.097	5.689	6.786	8.496	8.150	12	291	43
Duna-Tisza köze	6.453	4.388	10.841	6.935	6.451	108	310	66
Tisza jobb partja	390	14.795	15.185	22.471	22.371	14	13	73
Tisza bal partja	2.632	15.611	18.243	19.139	18.868	180	12	79
Tisza-Maros szöge	3.850	11.200	15.050	16.264	14.795	904	257	308
Királyhágón túl	25.970	22.539	48.509	29.282	17.282	11.337	392	271
Fiume	75	166	241	169	153	2	1	13
Magyarország	41.268	78.120	119.388	108.054	93.195	12.601	1.347	911
Horvátország	1.595	20.364	21.959	25.526	21.315	32	291	3.888
Magyar Birodalom	42.863	98.484	141.347	133.580	114.510	12.633	1.638	4.799

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XXI. évf.* (1913). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1915.

3/m táblázat (1914)

Országgrész	Nem kivándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USÁ-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	1.604	4.376	5.980	5.015	4.786	68	82	79
Duna jobb partja	1.964	6.071	8.035	8.100	7.326	12	699	63
Duna-Tisza köze	8.994	5.810	14.804	8.002	7.104	119	411	368
Tisza jobb partja	455	18.195	18.650	22.046	21.921	25	36	64
Tisza bal partja	1.540	17.102	18.642	18.946	18.289	543	23	91
Tisza-Maros szöge	5.969	11.568	17.537	16.413	14.770	1.054	248	341
Királyhágón túl	29.453	26.427	55.880	35.257	15.017	18.956	920	364
Fiume	166	213	379	213	198	0	0	15
Magyarország	50.145	89.762	139.907	113.992	89.411	20.777	2.419	1.385
Horvátország	2.236	14.631	16.867	17.528	11.401	17	855	5.255
Magyar Birodalom	52.381	104.393	156.774	131.520	100.812	20.794	3.274	6.640

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XXII. évf.* (1914). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1916.

3/n táblázat (1915)0

Országgrész	Nem kivándorló útlevél	Kivándorló útlevél	Összes kiadott útlevél	Kivándorlásra jogosultak száma	Ebből USÁ-ba	Romániába	Németországba	Egyéb országba
Duna bal partja	785	231	1.016	381	327	14	35	5
Duna jobb partja	546	163	709	276	225	9	38	4
Duna-Tisza köze	7.281	201	7.482	315	258	12	41	4
Tisza jobb partja	283	225	508	463	458	4	1	0
Tisza bal partja	226	159	385	298	277	14	3	4
Tisza-Maros szöge	653	407	1.060	697	593	79	21	4
Királyhágón túl	5.107	1.258	6.365	1.876	155	1.692	26	3
Fiume	106	1	107	1	0	0	0	1
Magyarország	14.987	2.645	17.632	4.307	2.293	1.824	165	25
Horvátország	287	57	344	65	18	4	27	16
Magyar Birodalom	15.274	2.702	17.976	4.372	2.311	1.828	192	41

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XXIII. évf.* (1915). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1918.

Személyforgalom a magyar-román és a magyar-szerb határon 1902–1914.

4/a táblázat (állampolgárság szerint)

	Magyar állampolgár		Román állampolgár		Szerb állampolgár		Más balkáni állam polgára		Egyéb állampolgár	
	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett
1902	244.900	262.421	59.665	49.013	42.125	41.492	17.969	16.820	34.038	32.041
1903	265.513	267.637	57.154	47.339	47.609	44.259	20.399	17.265	28.984	27.795
1904	247.596	261.433	52.665	47.419	62.115	54.688	25.619	23.887	30.292	31.252
1905	221.591	228.479	62.616	56.792	61.112	50.462	32.603	25.716	33.058	31.992
1906	250.651	259.459	69.968	68.970	70.984	68.764	41.911	34.182	*57.232	44.081
1907	269.358	284.617	73.894	66.572	108.180	94.015	68.058	43.428	47.618	47.394
1908	282.431	287.289	67.485	62.191	120.060	113.925	37.473	49.206	49.414	49.007
1909	270.620	280.892	80.429	74.188	111.772	105.861	51.222	43.371	46.562	49.472
1910	265.847	257.106	71.187	67.601	103.909	100.168	48.703	36.761	48.581	53.645
1911	171.395	178.346	90.134	84.340	1.155	1.169	15.717	15.374	23.698	23.940
1912	195.935	205.453	97.692	92.380	1.532	1.225	19.187	20.831	28.018	28.567
1913	216.189	220.262	72.285	68.417	43.065	41.486	22.298	21.503	43.820	43.674
1914**	156.646	179.561	41.794	39.126	56.985	52.497	20.359	12.962	28.159	38.925
összesen	3.058.672	3.172.955	896.968	824.348	830.603	770.011	421.518	361.306	499.474	501.785

*benne 16680 fő, akiknek állampolgárságát nem állapították meg a határ átlépésekor (valamennyien Orsován léptek Magyarországra)

**január–június

Forrás: *Statisztikai Havi Közlemények*. VI–XVIII. évf. (1902–1914). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

4/b. táblázat (az összes forgalom és főbb átkelőhelyek forgalma)

	Összesen		Zimonyban		Pancsován		Orsován*		Predeálon**	
	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett	belépett	kilépett
1902	398.697	401.787	126.541	123.853	29.981	31.328	38.919	38.564	96.081	92.891
1903	419.659	404.295	129.598	126.943	29.506	30.787	40.762	38.695	114.715	97.211
1904	418.287	418.679	136.975	135.783	27.572	29.059	43.079	42.521	109.243	104.932
1905	410.980	393.441	130.428	118.184	23.008	23.430	57.726	55.284	109.467	101.530
1906	490.746	475.456	167.716	159.278	29.483	29.764	80.794	78.953	109.192	99.974
1907	567.108	536.026	244.686	222.709	32.323	30.356	78.257	69.183	99.929	95.953
1908	556.863	561.618	214.024	226.317	30.005	28.092	100.844	95.006	102.494	104.007
1909	560.605	553.784	200.200	201.602	29.540	28.076	101.227	96.234	103.779	101.525
1910	538.227	515.281	183.293	189.852	43.285	24.604	86.186	78.083	107.915	104.415
1911	302.099	303.169	0	0	0	0	75.601	75.000	118.566	118.104
1912	342.364	348.456	0	0	0	0	81.955	85.467	132.147	131.807
1913	397.657	395.342	110.411	113.895	4.305	4.360	71.464	69.291	114.116	111.642
1914***	303.943	323.071	102.064	101.538	12.304	11.800	52.546	50.619	61.982	77.762
összesen	5.707.235	5.630.405	1.745.936	1.719.954	291.312	271.656	909.360	872.900	1.379.626	1.341.753

*vasúti, közúti és folyami átkelőn összesen

**vasúti és közúti átkelőn összesen

***január–június

Forrás: *Statisztikai Havi Közlemények*. VI–XVIII. évf. (1902–1914). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Kivándorlás Magyarországról 1901–1915.

5/a táblázat (Magyarország, Horvátország nélkül)

	Kivándorló férfiak száma	Kivándorló nők száma	Összes kivándorló	A k i v á n d o r l á s ú t i c é l j a					
				Németország	Románia	Más balkáni állam	Egyéb európai állam*	Amerika	Más földrész
1901	34.211	13.284	47.498	844	6.688	608	897	38.391	70
1902	39.110	13.975	53.085	766	4.568	337	710	46.563	141
1903	39.786	15.594	55.380	665	3.557	425	696	49.936	101
1904	44.555	21.085	65.640	1.885	7.531	751	1.146	54.150	177
1905	97.966	40.753	138.719	4.843	10.920	913	1.715	119.965	363
1906	100.114	44.362	144.476	4.791	8.733	802	1.498	128.109	543
1907	119.712	47.777	167.489	6.644	7.740	794	1.767	149.372	1.172
1908	30.412	17.485	47.897	3.820	6.395	563	1.279	35.384	456
1909	68.673	31.201	99.874	2.387	6.571	415	867	89.035	599
1910	50.901	29.319	80.220	2.214	5.433	443	646	71.323	161
1911	29.107	26.735	55.842	2.392	5.522	196	576	47.046	110
1912	51.140	37.544	88.684	2.241	7.262	149	501	78.425	106
1913	38.236	44.486	82.722	1.921	8.850	184	291	71.409	67
1914	56.962	28.988	85.950	3.268	14.306	365	500	67.405	106
1915	526	1.584	2.110	126	740	6	13	1.225	0

*Ausztriával együtt

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf. (1901–1915)*. Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918

5/b táblázat (Magyarország Horvátországgal együtt)

	Kivándorló férfiak száma	Kivándorló nők száma	Összes kivándorló	A k i v á n d o r l á s ú t i c é l j a					
				Németország	Románia	Más balkáni állam	Egyéb európai állam*	Amerika	Más földrész
1901	41.235	14.142	55.377	967	6.710	1.127	1.203	45.196	174
1902	48.933	15.122	64.055	836	4.580	912	1.111	56.346	270
1903	51.402	17.055	68.457	734	3.567	1.189	1.135	61.466	366
1904	48.476	22.012	70.488	2.115	7.534	1.328	1.584	57.695	232
1905	122.059	43.802	165.861	5.972	11.021	2.054	4.234	142.169	411
1906	121.282	47.920	169.202	5.275	8.795	1.681	2.942	149.932	577
1907	140.977	52.005	192.982	7.354	7.790	1.454	2.995	172.200	1.189
1908	34.151	18.791	52.942	4.229	6.457	1.113	2.440	38.214	489
1909	79.434	33.881	113.315	2.627	6.639	905	2.050	100.424	670
1910	63.700	32.624	96.324	2.465	5.451	1.035	1.865	85.248	260
1911	34.668	29.389	64.057	2.720	5.586	556	1.435	53.502	258
1912	62.307	42.356	104.663	2.607	7.291	435	1.534	92.664	132
1913	46.308	50.413	96.721	2.170	8.868	563	946	84.084	90
1914	61.077	31.322	92.399	3.566	14.323	845	1.433	72.106	126
1915	1.062	2.245	3.307	171	740	523	612	1.261	0

*Ausztriával együtt

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf. (1901–1915)*. Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918.

5/c. Európai kikötők statisztikái szerint* (ezer fő)

1901	71,5	1904	97,3	1907	209,2	1910	119,9	1913	119,2
1902	91,8	1905	170,4	1908	49,4	1911	73,7	1914	n.a.
1903	119,9	1906	178,2	1909	129,3	1912	120,5	1915	n.a.

*Bréma, Hamburg, Amsterdam, Antwerpen, Genova, Rotterdam; (csak 1904-től) Fiume, Liverpool, Trieste; (1905-től) Le Havre; (1910-től) Cherbourg kikötőiből a tengerentúlra kivándorló magyar állampolgárok száma

Forrás: Mitchell, B. R., *International Historical Statistics. Europe 1750–1988*. Stockton Press, New York, 1992. (Third edition) 130. p.

Kivándorlásra jogosultak és ténylegesen kivándorlók száma 1905–1915.

6/a táblázat (Magyarország, Horvátország nélkül)

	Kivándorlásra jogosultak száma	Összes kivándorló	%	Kivándorlásra jogosultak szá- ma Amerikába	Amerikába kivándorlók száma	%	Kivándorlásra jogosultak szá- ma Romániába	Romániába kivándorlók száma	%
1905	185.498	138.719	74,8	157.598	119.965	76,1	15.489	10.920	70,5
1906	191.948	144.476	75,3	172.188	128.109	74,4	13.583	8.733	64,3
1907	213.653	167.489	78,4	198.886	149.372	75,1	6.351	7.740	121,9
1908	71.766	47.897	66,7	62.747	35.384	56,4	3.980	6.395	160,7
1909	117.497	99.874	85,0	109.803	89.035	81,1	3.932	6.571	167,1
1910	88.300	80.220	90,8	81.240	71.323	87,8	4.133	5.433	131,5
1911	61.685	55.842	90,5	53.524	47.046	87,9	5.351	5.522	103,2
1912	105.228	88.684	84,3	94.798	78.425	82,7	7.312	7.262	99,3
1913	108.054	82.722	76,6	93.195	71.409	76,6	12.601	8.850	70,2
1914	113.992	85.950	75,4	89.411	67.405	75,4	20.777	14.306	68,9
1915	4.307	2.110	49,0	2.293	1.225	53,4	1.824	740	40,6

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf.* (1901–1915). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918

6/b táblázat (Magyarország, Horvátországgal együtt)

	Kivándorlásra jogosultak száma	Összes kivándorló	%	Kivándorlásra jogosultak szá- ma Amerikába	Amerikába kivándorlók száma	%	Kivándorlásra jogosultak szá- ma Romániába	Romániába kivándorlók száma	%
1905	236.844	165.861	70,0	197.749	142.169	71,9	15.601	11.021	70,6
1906	240.240	169.202	70,4	211.281	149.932	71,0	13.871	8.795	63,4
1907	265.690	192.982	72,6	241.649	172.200	71,3	6.686	7.790	116,5
1908	91.621	52.942	57,8	73.719	38.214	51,8	4.195	6.457	153,9
1909	156.611	113.315	72,4	142.194	100.424	70,6	3.998	6.639	166,1
1910	127.021	96.324	75,8	113.210	85.248	75,3	4.170	5.451	130,7
1911	80.594	64.057	79,5	68.217	53.502	78,4	5.461	5.586	102,3
1912	138.963	104.663	75,3	124.101	92.664	74,7	7.379	7.291	98,8
1913	133.580	96.721	72,4	114.510	84.084	73,4	12.633	8.868	70,2
1914	131.520	92.399	70,3	100.812	72.106	71,5	20.794	14.323	68,9
1915	4.372	3.307	75,6	2.311	1.261	54,6	1.828	740	40,5

Forrás: *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam IX-XXIII. évf.* (1901–1915). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902–1918

Tengerentúli kivándorlás a fontosabb kikötők adatai alapján 1901–1913.

	Összes kivándorló*	Bréma	Fiume	Hamburg	Antwerpen	Rotterdam	Le Havre	Trieszt	Liverpool
1901	71.474	42.347	n.a.	12.806	11.282	4.506	n.a.	n.a.	n.a.
1902	91.762	47.850	n.a.	21.485	14.367	8.026	n.a.	n.a.	n.a.
1903	119.994	70.021	n.a.	23.008	18.115	8.439	n.a.	n.a.	n.a.
1904	97.340	37.187	22.016	13.508	10.864	4.391	n.a.	525	9.068
1905	170.430	76.857	35.961	27.664	14.246	8.809	5.101	867	716
1906	178.170	73.218	49.332	27.246	13.831	6.587	3.412	3.621	542
1907	209.169	79.152	47.620	33.636	17.293	13.794	9.523	6.028	1.963
1908	49.365	16.246	15.411	6.436	4.440	1.874	2.952	1.805	n.a.
1909	129.337	42.442	36.824	19.199	11.387	6.569	6.732	4.729	n.a.
1910	119.901	35.600	36.834	21.261	8.667	5.873	6.608	4.299	n.a.
1911	73.654	24.123	18.532	14.885	6.534	4.182	2.401	2.379	n.a.
1912	120.516	39.659	21.922	29.557	9.469	6.949	8.845	3.959	n.a.
1913	119.159	39.264	20.847	29.944	7.939	9.312	6.279	4.345	1.158

* Beleértve a táblázatban nem szereplő kisebb forgalmú kikötőket is (Genova, Cherbourg, Amsterdam, Nápoly)

Forrás:

- WILLCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 716. p.;
- *A Magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása.*, Budapest, 1918., Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal 147. p.

VIII. sz. melléklet

Magyar kivándorlók száma célországok szerint (brémai és hamburgi adatok alapján) 1901–1913

	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Nagy-Britannia	Afrika	Ausztrália	Ázsia	Egyéb és ismeretlen
1901	54678	275	9	10	172	2	n.a.	n.a.	7
1902	68421	655	26	17	206	10	n.a.	n.a.	n.a.
1903	90979	1566	61	64	108	251	n.a.	n.a.	n.a.
1904	50056	420	114	4	75	19	3	n.a.	4
1905	101195	343	2839	28	104	12	n.a.	n.a.	n.a.
1906	98537	227	1660	2	25	1	n.a.	n.a.	12
1907	111634	302	836	3	11	1	1	n.a.	n.a.
1908	22079	87	481	22	13	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1909	60894	276	428	24	18	n.a.	1	n.a.	n.a.
1910	56232	261	362	3	3	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1911	38360	427	190	6	20	1	4	n.a.	n.a.
1912	67978	768	400	42	18	4	6	n.a.	n.a.
1913	68027	899	225	44	13	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás:

-WILCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 717. p.;- *A Magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása.*, Budapest, 1918., Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal 48. p.

IX. sz. melléklet

Európai országok tengerentúli kivándorlása 1901–1925.

9/a táblázat (1901–1905)

Kiindulási ország	C é l o r s z á g , i l l e t v e c é l k o n t i n e n s								Összes kivándorlók
	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Más D-Am.	Ausztrália	Afrika	Egyéb	
Ausztria	385.624	52.363	22.572	1.585	407	847	236	543	464.177
Brit-szk.	605.171	253.820	n.a.	n.a.	n.a.	71.119	169.680	1.049	1.100.839
Írország	153.840	7.237	n.a.	n.a.	n.a.	2.481	1.954	74	165.586
Magyar.	365.329	3.259	3.049	123	11	3	294	n.a.	372.068
Németo.	134.862	1.249	1.765	2.590	118	786	530	10	141.910
Norvégia	97.185	5.411	n.a.	n.a.	90	23	485	1	103.195
Olaszo.	998.352	19.654	278.511	200.103	38.853	3.512	61.631	2.405	1603.021
Oroszo.	321.504	2.787	11.107	963	7	66	3.740	n.a.	340.174
Portugália	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	116.884	94	9.842	35	126.855
Spanyolo.	n.a.	n.a.	97.860	n.a.	149.342	3.641	110.631	520	361.043
Svéd.	127.949	n.a.	n.a.	n.a.	1.254	n.a.	n.a.	543	129.746

Forrás: WILCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 246. p.;

9/b táblázat (1906–1910)

Kiindulási ország	C é l o r s z á g , i l l e t v e c é l k o n t i n e n s								Összes kivándorlók
	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Egyéb amerikai	Ausztrália és Óceánia	Afrika	Egyéb és ismeretlen	
Ausztria	519.307	73.762	44.145	7.686	698	785	376	33	646.792
Brit-szk.	653.842	590.273	n.a.	n.a.	n.a.	160.988	112.611	152.911	1.670.625
Írország	120.625	17.690	n.a.	n.a.	n.a.	3.535	982	462	143.294
Magyar.	349.376	1.153	3.767	54	12	2	2	n.a.	354.366
Németo.	120.311	1.960	2.846	1.395	4.856	730	145	1	132.244
Norvégia	81.512	5.969	n.a.	n.a.	73	33	73	3	87.663
Olaszo.	1.331.099	45.451	456.086	103.258	23.680	4.026	45.373	3.205	2.012.178
Oroszo.	424.128	3.292	35.644	8.232	38	87	550	n.a.	471.971
Portugália	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	190.834	3.309	2.974	21	197.138
Spanyolo.	n.a.	n.a.	372.986	55.296	173.970	4.694	122.319	524	729.789
Svéd.	91.300	n.a.	n.a.	n.a.	2.567	n.a.	n.a.	430	94.297

Forrás: WILCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 247. p.;

9/c táblázat (1911–1915)

Kiindulási ország	C é l o r s z á g , i l l e t v e c é l k o n t i n e n s								Összes kivándorlók
	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Egyéb amerikai	Ausztrália és Óceánia	Afrika	Egyéb és ismeretlen	
Brit-szk.	273.429	434.618	n.a.	n.a.	n.a.	194.454	34.944	70.712	1.008.157
Írország	86.187	21.445	n.a.	n.a.	n.a.	4.437	660	152	112.881
Magyaro.	174.365	2.094	815	92	n.a.	10	5	n.a.	177.381
Németo.	61.811	3.288	3.634	805	8.343	1.159	62	n.a.	79.102
Norvégia	4.816	39.577	n.a.	n.a.	51	32	59	17	44.552
Olaszo.	1.054.701	71.134	259.957	107.422	19.838	6.248	39.916	2.012	1.561.228
Oroszo.	330.377	24.693	31.939	21.559	217	117	1.009	n.a.	409.911
Portugália	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	268.910	419	407	6	269.742
Spanyolo.	6.481	78	403.083	31.516	160.859	n.a.	n.a.	64	602.081
Svédó.	59.923	n.a.	n.a.	n.a.	2.888	n.a.	n.a.	550	63.361

Forrás: WILLCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 248. p.

9/d táblázat (1916–1920)

Kiindulási ország	C é l o r s z á g , i l l e t v e c é l k o n t i n e n s								Összes kivándorlók
	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Egyéb amerikai	Ausztrália és Óceánia	Afrika	Egyéb és ismeretlen	
Brit-szk.	127.893	215.685	n.a.	n.a.	n.a.	70.839	25.837	65.334	505.588
Írország	17.443	3.674	n.a.	n.a.	n.a.	664	10	129	22.011
Németo.	1.939	n.a.	588	131	9.278	n.a.	n.a.	n.a.	11.936
Norvégia	15.891	973	n.a.	n.a.	40	n.a.	13	52	16.969
Olaszo.	512.081	12.494	55.558	18.462	5.477	1.229	26.907	651	632.859
Portugália	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	126.313	9	5.679	34	132.035
Spanyolo.	27.287	n.a.	88.350	8.066	220.801	n.a.	n.a.	n.a.	344.504
Svédó.	21.614	n.a.	n.a.	n.a.	747	n.a.	n.a.	297	22.658

Forrás: WILLCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 249. p.;

9/e táblázat (1921–1925)

Kiindulási ország	C é l o r s z á g , i l l e t v e c é l k o n t i n e n s								Összes kivándorlók
	USA	Kanada	Argentína	Brazília	Egyéb amerikai	Ausztrália és Óceánia	Afrika	Egyéb és ismeretlen	
Brit-szk.	231.312	270.657	n.a.	n.a.	n.a.	190.969	36.872	77.918	807.727
Írország	11.417	1.422	n.a.	n.a.	n.a.	340	37	32	13.248
Magyaro.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	27.000
Németo.	148.968	2.992	24.817	42.069	10.834	54	2.633	200	232.567
Norvégia	31.215	6.394	n.a.	n.a.	112	36	37	68	37.862
Olaszo.	304.563	15.169	260.382	47.479	8.873	10.041	20.382	4.659	671.548
Portugália	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	18.375	3	982	22	19.382
Spanyolo.	671	n.a.	157.381	7.353	138.124	n.a.	n.a.	3.283	306.812
Svédó.	45.869	n.a.	n.a.	n.a.	3.401	n.a.	n.a.	556	49.826

Forrás: WILLCOX, Walter F. (ed.): *International Migrations*, New York, 1931, National Bureau of Economic Research, vol. I., 250. p.;